

Sektorske analize. Turizam

Rašić Bakarić, Ivana

Other document types / Ostale vrste dokumenata

Publication year / Godina izdavanja: **2022**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:213:512209>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**



Repository / Repozitorij:

[The Institute of Economics, Zagreb](#)

sa

Sektorske_analize



ekonomski
institut
zagreb

studenj 2022. broj 99 godina 11

ISSN: 1848-8986



HR EXCELLENCE IN RESEARCH

Turizam

Autorica **Ivana Rašić**

_Sadržaj

_3 Turizam u Hrvatskoj u 2022. godini

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u Hrvatskoj je u prvih devet mjeseci ove godine zabilježeno 16,2 milijuna dolazaka turista koji su ostvarili 85,7 milijuna noćenja. U odnosu na isto razdoblje 2019. godine ostvareno je 91,6 posto dolazaka i 99 posto noćenja turista.

_13 Turizam u Hrvatskoj u 2021. godini

U Hrvatskoj je 2021. godine ostvareno 12,8 milijuna dolazaka i 70,2 milijuna noćenja turista, što na međugodišnjoj razini predstavlja rast dolazaka turista za 82,5 posto, a noćenja za 72,1 posto.

_25 Značaj turizma u gospodarstvu Republike Hrvatske

Prema satelitskom računu turizma, udio sektora turizma u bruto domaćem proizvodu Hrvatske za 2019. godinu iznosio je 11,8 posto.

_35 Najveća trgovačka društva

U 2021. godini je deset vodećih trgovačkih društava djelatnosti "Hoteli i sličan smještaj" ostvarilo ukupne prihode od 6,1 milijarde kuna, što je 128,3 posto više nego prethodne godine.

_38 Izvještaj sa Zagrebačke burze

Od vodećih deset društava iz hotelske djelatnosti na Zagrebačku burzu uvršteno je njih sedam, i to redom Arena Hospitality Group d.d., Imperial Riviera d.d., Maistra d.d., Plava laguna d.d., Valamar Riviera d.d., Sunce hoteli d.d. i Solaris d.d.

_39 Turizam u EU-27 u 2022. i 2021. godini

Tijekom prvih sedam mjeseci ove godine u turističkom smještaju u EU-27 ostvareno je 1,4 milijarde noćenja, što je 648,6 milijuna noćenja više (12,1 posto) nego u istom razdoblju 2021. godine. 2021. godinu obilježio je oporavak turističkog sektora u EU-27 te je ostvareno 27 posto više noćenja u odnosu na 2020. godinu.

_45 Svjetski turizam u 2022. i 2021. godini

Tijekom prvih sedam mjeseci 2022. godine broj međunarodnih dolazaka turista zabilježio je rast od 172 posto u odnosu na isto razdoblje 2021., dok je u usporedbi s 2019. godinom bio manji za 43 posto.

_50 Zaključak i očekivanja

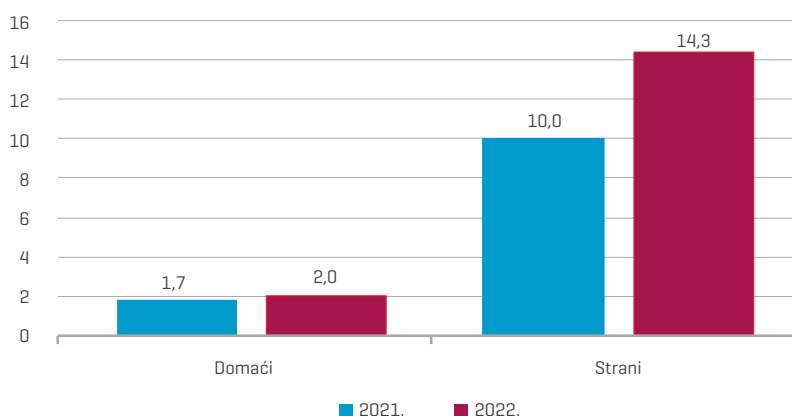
Kombinacija inflatornih pritisaka, povećanja kamatnih stopa u svim većim gospodarstvima, rasta cijena energenata i hrane te sve većih izgleda za globalnu recesiju na što ukazuje Svjetska banka, prijetnje su oporavku međunarodnog turizma do kraja 2022. i u 2023. godini.

Turizam u Hrvatskoj u 2022. godini

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u Hrvatskoj je u prvih devet mjeseci ove godine zabilježeno 16,2 milijuna dolazaka turista koji su ostvarili 85,7 milijuna noćenja. U odnosu na isto razdoblje 2021. godine, broj dolazaka turista povećan je za 38,9, a broj noćenja za 28,1 posto [slike 1 i 2].

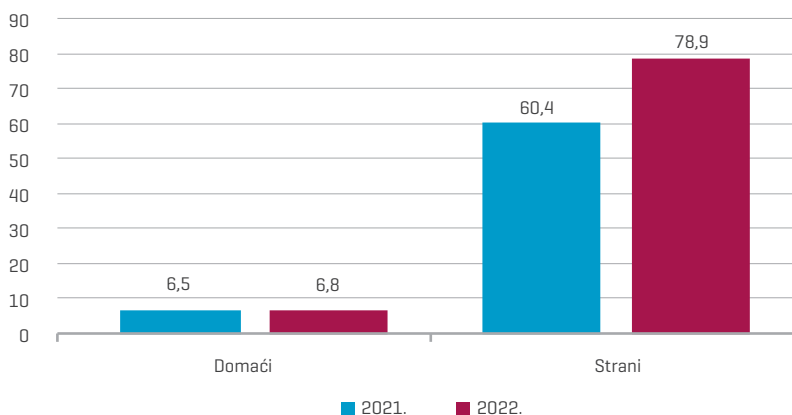
Slika 1.
Dolasci domaćih i stranih turista u razdoblju od siječnja do rujna 2021. i 2022. godine, u milijunima

Izvor: Državni zavod za statistiku.



Slika 2.
Noćenja domaćih i stranih turista u razdoblju od siječnja do rujna 2021. i 2022. godine, u milijunima

Izvor: Državni zavod za statistiku.



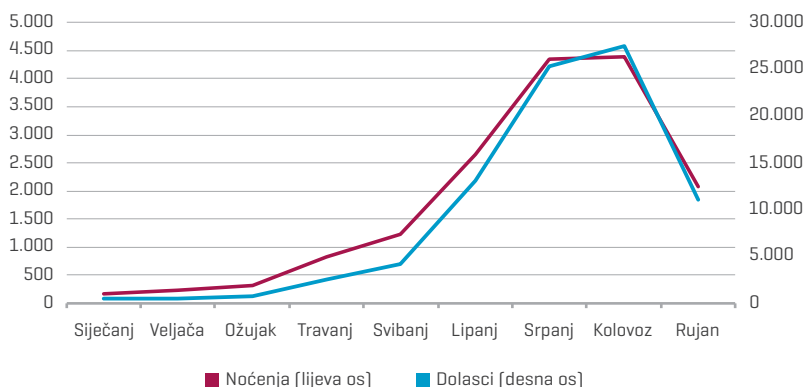
“U prvih devet mjeseci ove godine u Hrvatskoj je ostvareno 85,7 milijuna noćenja turista, što je 28,1 posto više noćenja nego tijekom istog razdoblja 2021. godine.

Očekivano, snažniji rast broja dolazaka i broja noćenja zabilježen je kod stranih turista. Dok su domaći turisti ostvarili međugodišnji rast broja dolazaka od 14,2 posto i noćenja od 4,5 posto, dolasci stranih turista su na godišnjoj razini povećani za 43,2 posto, a noćenja za 30,6 posto. Od ukupno ostvarenih dolazaka turista od siječnja do rujna ove godine strani turisti ostvarili su 87,8 posto, a od ukupno ostvarenih noćenja 92,1 posto. Gledano u odnosu na isto razdoblje 2019. godine u Hrvatskoj je tijekom prvih devet mjeseci ove godine ostvareno 91,6 posto dolazaka i 99 posto noćenja turista.

S obzirom na činjenicu da je kao posljedica okolnosti izazvanih pandemijom bolesti COVID-19 u 2020. godini zabilježen značajan pad i broja dolazaka i broja noćenja turista u odnosu na 2019. godinu, u nastavku analize prikazat će se usporedba godišnje promjene turističkih kretanja po mjesecima 2022. u usporedbi s istim mjesecima 2019. godine.

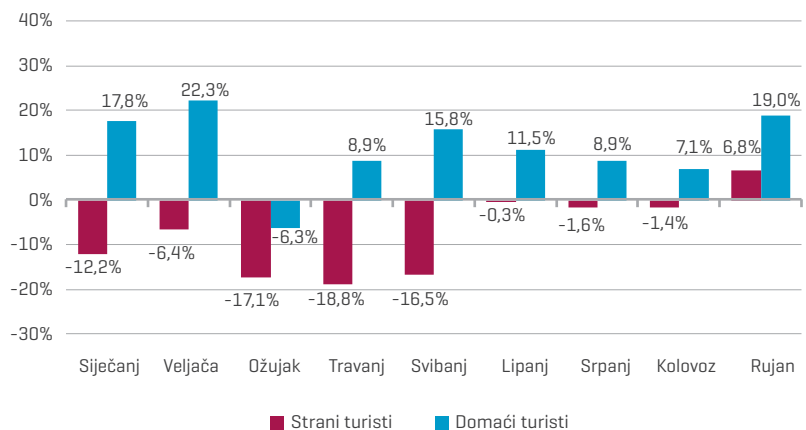
Slika 3.
Kretanje dolazaka i broj noćenja turista od siječnja do rujna 2022. godine, u tisućama

Izvor: Državni zavod za statistiku.



Slika 4.
Stopa promjene broja noćenja domaćih i stranih turista po mjesecima, od siječnja do rujna 2022. u odnosu na razdoblje od siječnja do rujna 2019. godine, u %

Izvor: Državni zavod za statistiku.



Iz slike 4 vidljivo je da je s iznimkom mjeseca travnja [pad od -6,4 posto] u svakom mjesecu ove godine zabilježen veći broj noćenja domaćih turista nego u istom mjesecu 2019. Promotri li se pak mjesečno kretanje noćenja stranih turista, vidljivo je kako još uvijek nisu dosegnute razine iz 2019. godine. Ipak, tijekom ljetnih mjeseci primjetno je približavanje razinama turističkog prometa iz razdoblja prije pandemije. Tako je u lipnju ove godine ostvareno 12,2 milijuna noćenja stranih turista, što je na razini od čak 97 posto noćenja ostvarenih u lipnju 2019. godine. Povoljni turistički rezultati ove godine ostvareni su i tijekom vrhunca sezone, odnosno srpnja i kolovoza. U odnosu na isti mjesec 2019. godine srpanj bilježi pad noćenja stranih turista od svega 1,6 posto, a kolovoz od 1,4 posto. Ohrabruje podatak da je u rujnu ove godine ostvareno 10,5 milijuna noćenja stranih turista, što je 6,8 posto više noćenja nego u rujnu 2019.

Strani turisti koji su ove godine posjetili hrvatska turistička odredišta, u prosjeku su se zadržavali kraće nego u 2021. godini, ali još uvijek duže nego u razdoblju prije pandemije. Primjerice, dok su tijekom prvih devet mjeseci prošle godine u hrvatskim turističkim destinacijama strani turisti u prosjeku boravili 5,7 noći, u prvih su se devet mjeseci ove godine u prosjeku zadržavali 5,5 noći. Usporedbe radi, tijekom prvih devet mjeseci 2019. godine u hrvatskim turističkim destinacijama strani turisti u prosjeku su boravili znatno kraće, 4,9 noći. Podaci za srpanj i kolovoz još su povoljniji, tako da su u ta dva mjeseca strani turisti u prosjeku u Hrvatskoj boravili 6,1, a domaći 5,1 noć. Kada je riječ o domaćim gostima, dužina boravka domaćih turista u hrvatskim turističkim destinacijama vratila se na razine prije pandemije. Domaći turisti su se u prvih devet mjeseci ove godine u prosjeku zadržavali 3,4 noći, dok su se tijekom istog razdoblja 2019. zadržavali neznatno duže, 3,5 noći.

Gledano prema vrsti smještaja, u razdoblju od siječnja do rujna ove godine najviše noćenja ostvareno je u odmaralištima i sličnim objektima za kraći odmor, 44,1 milijun, što je 51,5 posto ukupno ostvarenih noćenja u komercijalnom smještaju. Istovremeno, u kampovima i mjestima za kampiranje ostvareno je 24,4 posto, a u hotelskom smještaju 24 posto ukupnog broja noćenja u komercijalnom smještaju. Premda sve vrste smještaja bilježe rast i dolazaka i noćenja turista u odnosu na isto razdoblje lani, najveći rast zabilježen je u hotelskom smještaju u kojem je ostvareno gotovo 6,6 milijuna noćenja više nego u istom razdoblju 2021. godine, odnosno 47,1 posto.

U usporedbi s 2019., u hotelskom smještaju zabilježeno je 89,7 posto, a u odmaralištima i sličnim objektima za kraći odmor 98,8 posto ukupnog broja noćenja ostvarenih od siječnja do rujna 2019. godine. Istovremeno, u kampovima i mjestima za kampiranje ostvareno je 10,7 posto više noćenja nego tijekom prva tri tromjesečja 2019. godine.

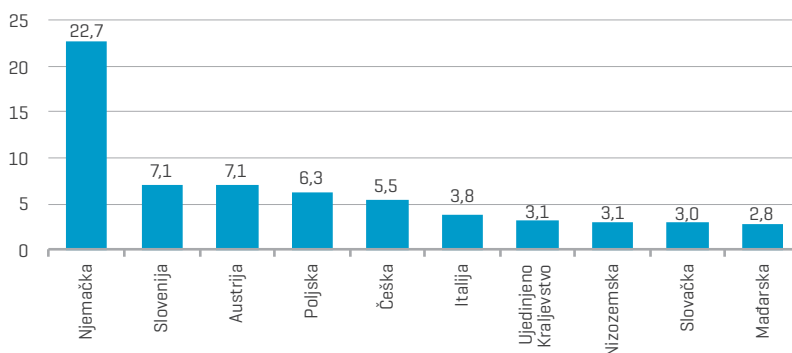
Ovaj se trend zasigurno može objasniti činjenicom da je prilikom planiranja turističkih putovanja prioritet postala sigurnost, pri čemu se prednost daje sigurnijim i mirnijim okruženjima.

Glavna emitivna tržišta stranih posjetitelja prema državi podrijetla u prvih devet mjeseci 2022. godine

U prva tri tromjesečja ove godine turisti iz Njemačke ostvarili su najviše noćenja, i to 22,7 milijuna, što je 28,8 posto ukupno ostvarenih noćenja stranih turista (slika 5). Slijede noćenja turista iz Slovenije i Austrije (po 9 posto), Poljske (7,9 posto), Češke (6,9 posto), Italije (4,8 posto), Ujedinjenog Kraljevstva (4 posto), Nizozemske i Slovačke (po 3,9 posto), te Mađarske (3,5 posto). Veći broj noćenja turista u prvih devet mjeseci ove godine u odnosu na isto razdoblje 2019. godine bilježe turisti iz Njemačke (19,1 posto), Češke (10,2 posto), Nizozemske (9,2 posto), Slovačke (8,8 posto), Poljske (7,6 posto) i Austrije (4,9 posto). S druge strane, manji broj noćenja nego u istom razdoblju 2019. zabilježen kod talijanskih turista (-24,7 posto), turista iz Ujedinjenog Kraljevstva (-21,5 posto) te turista iz Slovenije (-1,6 posto) (slika 6).

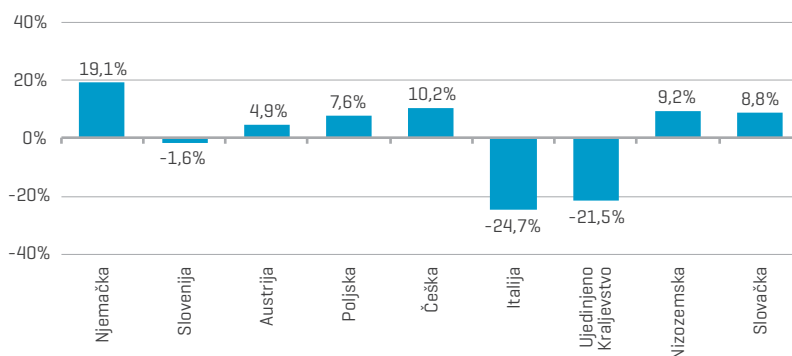
Slika 5.
Noćenja stranih turista iz glavnih emitivnih tržišta ostvarena tijekom razdoblja od siječnja do rujna 2022. godine, u milijunima

Izvor: Državni zavod za statistiku.



Slika 6.
Noćenja stranih turista iz glavnih emitivnih tržišta ostvarena tijekom razdoblja od siječnja do rujna 2022. godine (siječanj do rujna 2019. = 100)

Izvor: Državni zavod za statistiku.



U odnosu na isto razdoblje prošle godine, u prvih devet mjeseci ove godine najveći porast broja noćenja ostvarili su turisti iz Ujedinjenog Kraljevstva [231,2 posto], zatim iz Italije [97,8 posto] te Nizozemske [46,9 posto]. Međugodišnje povećanje broja noćenja iz ostalih glavnih emitivnih tržišta kretalo se u rasponu od 0,5 posto kod turista iz Poljske do 40,2 posto kod turista iz Slovačke.

Turizam u 2022. godini po županijama

Gledano po županijama, najveći broj noćenja i dolazaka turista u razdoblju od siječnja do rujna 2022. godine ostvaren je u šest obalnih županija, ukupno 79,5 milijuna noćenja i 13,9 milijuna dolazaka. To čini 96,7 posto ukupnog broja noćenja i 92,8 posto ukupnog broja dolazaka turista ostvarenih u Hrvatskoj tijekom promatranog razdoblja. Najviše noćenja ostvareno je u Istarskoj županiji, gotovo 27 milijuna, a nakon nje slijede Splitsko-dalmatinska županija sa 16,4, Primorsko-goranska s 14,8, Zadarska županija s 9,8 te Dubrovačko-neretvanska županija sa 6,7 milijuna noćenja [tablica 1]. Osim obalnih županija, po turističkim rezultatima i dalje se izdvaja Grad Zagreb, koji je tijekom prvih devet mjeseci ove godine zabilježio 1,6 milijuna noćenja i 796,5 tisuća dolazaka. Iako je u svim županijama zabilježen značajan rast u odnosu na 2021. godinu, razine turističkog prometa iz 2019. godine doseglo je njih deset. Najbolje rezultate u odnosu na 2019. godinu ostvaruje Požeško-slavonska županija, u kojoj je tijekom prvih devet mjeseci ove godine ostvareno 51,5 posto više noćenja. Nakon nje slijede Varaždinska županija s 10,8 posto te Koprivničko-križevačka s 9,9 posto više noćenja turista nego u prvih devet mjeseci 2019. Među obalnim županijama, najsnažniji rast broja noćenja u odnosu na prvih devet mjeseci 2019. godine bilježi Istarska županija, od visokih 4,9 posto, a nakon nje slijede Zadarska i Primorsko-goranska županija s rastom od 1,8 i 1 posto. Turistički promet u preostale četiri obalne županije još uvijek nije na razinama iz pretpandemijske 2019. godine. Tako je tijekom prvih devet mjeseci ove godine u Ličko-senjskoj županiji ostvareno 99,2 posto, u Splitsko-dalmatinskoj 95,3, Šibensko-kninskoj 94,3, a Dubrovačko-neretvanskoj 87,9 posto turističkih noćenja iz 2019. godine.

Promotri li se prosječna dužina boravka turista u obalnim županijama tijekom prvih devet mjeseci ove godine, primjetno je da su turisti najkraće boravili u Ličko-senjskoj [4,5 noćenja] i Dubrovačko-neretvanskoj županiji [4,4 noćenja], a najduže u Istarskoj i Zadarskoj [6,2 noćenja] te Šibensko-kninskoj županiji [6,1 noćenje] [slika 7]. Usporede li se ti pokazatelji s 2019. godinom, vidljivo je da se turisti u prosjeku zadržavaju duže, što je ponajprije posljedica činjenice da je pandemija bolesti COVID-19 uvjetovala promjenu obrazaca ponašanja turista koji sada preferiraju boravak u jednoj destinaciji. U čak tri obalne županije, Istarskoj, Zadarskoj i Šibensko-kninskoj, turisti su se u prosjeku zadržali duže od 6 dana. Za usporedbu, tijekom razdoblja

od siječnja do rujna 2019. prosječan se turist u tim županijama zadržavao od 4,5 u Šibensko-kninskoj do 5 noći u Istarskoj županiji.

Tablica 1.
Noćenja i dolasci turista po županijama, siječanj – rujna 2022.

	Noćenja turista	Indeks 1. – 9. 2022. 1. – 9. 2019.	Dolasci turista	Indeks 1. – 9. 2022. 1. – 9. 2019.
Istarska	4.329.984	102,3	26.805.668	104,9
Splitsko-dalmatinska	2.998.293	88,4	16.366.950	95,3
Primorsko-goranska	2.691.063	98,0	14.812.404	101,0
Zadarska	1.577.064	95,6	9.779.590	101,8
Dubrovačko-neretvanska	1.512.215	77,0	6.659.930	87,9
Šibensko-kninska	834.282	88,5	5.075.396	94,3
Grad Zagreb	796.503	73,1	1.628.313	82,5
Ličko-senjska	612.781	80,8	2.743.382	99,2
Karlovačka	264.267	80,9	504.709	88,9
Krapinsko-zagorska	141.264	102,5	304.216	102,1
Zagrebačka	99.981	90,9	180.745	101,5
Osječko-baranjska	77.848	99,6	159.772	100,3
Varaždinska	70.361	110,7	163.296	110,8
Međimurska	66.848	108,4	160.357	103,6
Vukovarsko-srijemska	50.821	88,3	86.283	88,8
Brodsko-posavska	28.815	102,3	44.590	99,6
Sisačko-moslavačka	18.451	63,7	43.669	62,3
Požeško-slavonska	16.986	117,8	47.182	151,5
Bjelovarsko-bilogorska	16.174	88,9	50.469	85,0
Koprivničko-križevačka	14.202	94,7	29.842	109,9
Virovitičko-podravska	11.143	85,1	24.603	67,3
Republika Hrvatska	16.229.346	91,6	85.671.366	99,0

Izvor: Sistematizacija autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

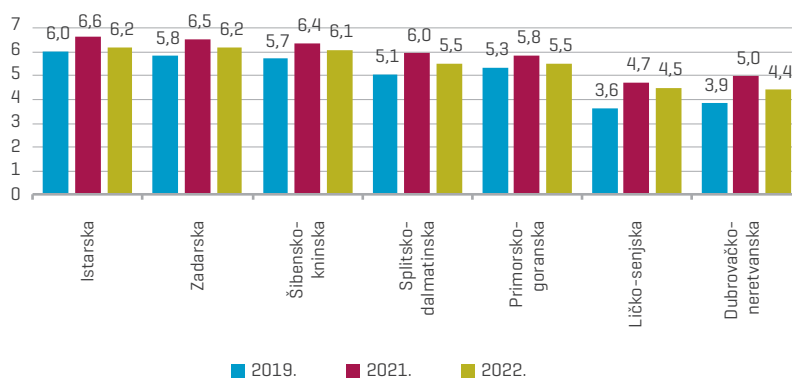
Promotri li se vrijednost ovog pokazatelja za županije u kontinentalnom dijelu zemlje, primjetno je da se u tim destinacijama turisti u prosjeku zadržavaju znatno kraće. Tako se prosječan turist tijekom prvih devet mjeseci ove godine najduže zadržavao u turističkim odredištima Bjelovarsko-bilogorske županije (3,1 noć), iza koje s 2,8 noćenja po dolasku turista slijedi Požeško-slavonska županija. Nešto više od 2 noćenja po dolasku turista ostvaruju i Međimurska, Sisačko-moslavačka, Varaždinska, Virovitičko-podravska, Krapinsko-zagorska, Koprivničko-križevačka i Osječko-baranjska županija. Izuzev Zagrebačke županije u kojoj se u usporedbi s istim razdobljem 2019. godine turisti zadržavaju znatno kraće (0,4 noći naspram 1,1 noći),

DEVIZNI PRIHOD OD TURIZMA U PRVA DVA TROMJESEČJA 2021. GODINE BILJEŽI PAD OD 47,3 POSTO U ODNOSU NA ISTO RAZDOBLJE 2019. GODINE.

u ostalim županijama je zabilježen porast prosječnog broja noćenja po dolasku turista.

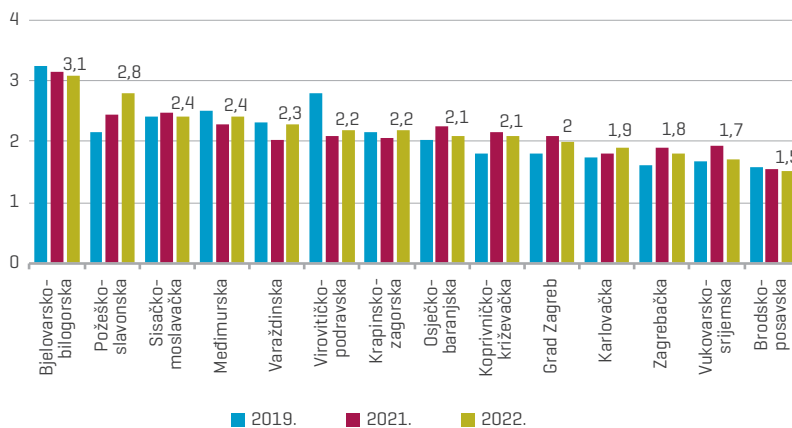
Slika 7.
Prosječni broj noćenja po dolasku turista u obalnim županijama Republike Hrvatske, 2019., 2021. i 2022.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



Slika 8.
Prosječni broj noćenja po dolasku turista u županijama kontinentalnog dijela Republike Hrvatske, 2019., 2021. i 2022.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

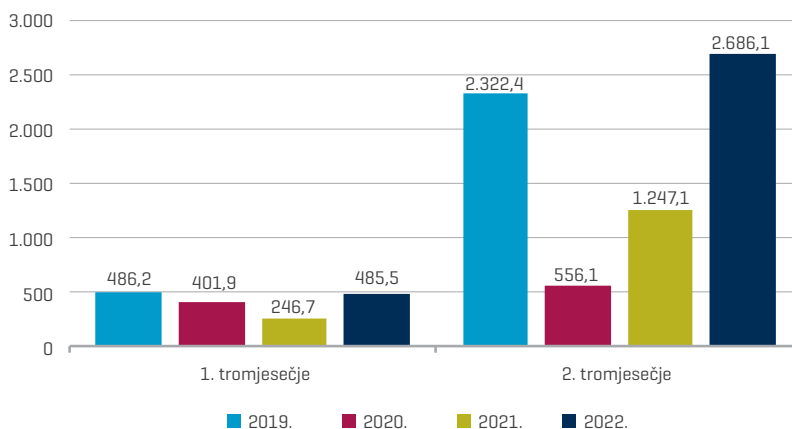


Devizni prihodi od turizma u prva dva tromjesečja 2022.

Devizni prihod od turizma, prema podacima HNB-a, u prva dva tromjesečja 2022. godine bilježi snažan rast od 117,3 posto u odnosu na isto razdoblje 2021. godine (slika 9). U odnosu na isto razdoblje 2019. devizni prihod od turizma je tijekom prvih šest mjeseci ove godine veći za 12,9 posto. S obzirom na značajni međugodišnji rast dolazaka i noćenja stranih turista tijekom trećeg tromjesečja ove godine, za očekivati je da će se ukupni prihodi od međunarodnog turizma ostvareni u ovoj godini kretati najmanje na razini prihoda ostvarenih u 2019. godini.

Slika 9.
Devizni prihodi od turizma za I. i II. tromjesečje 2019., 2020., 2021. i 2022. godine, u milijunima eura

Izvor: Hrvatska narodna banka.



Prosječne mjesečne bruto plaće po zaposlenom u ključnim turističkim djelatnostima

S obzirom na to da na zaposlene osobe u djelatnostima smještaja i pripreme i usluživanja hrane otpada 76,8 posto ukupne zaposlenosti turističkog sektora, analiza kretanja prosječnih mjesečnih bruto plaća prikazana je na razini te dvije djelatnosti.

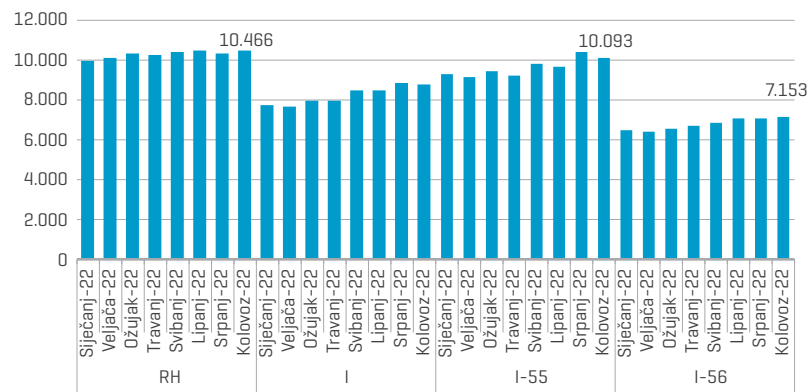
Najnoviji podaci o prosječnim mjesečnim bruto plaćama po zaposlenom u pravnim osobama pokazuju kako su se pozitivna kretanja turističkog prometa tijekom prva dva tromjesečja ove godine odrazila i na razinu plaća isplaćenih u ključnim turističkim djelatnostima, djelatnostima pružanja smještaja [I55] te pripreme i usluživanja hrane i pića [I56]. Prosječna mjesečna bruto plaća po zaposlenom u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića isplaćena u kolovozu ove godine iznosila je 8.767 kuna, što je u odnosu na isto razdoblje prethodne godine nominalno više za 14,5 posto. Gledano zasebno za obje djelatnosti, prosječna mjesečna bruto plaća po zaposlenom u djelatnosti smještaja u kolovozu ove godine iznosila je 10.093 kune, a na godišnjoj je razini zabilježila nominalni rast od 13,2 posto. Istovremeno, prosječna mjesečna bruto plaća po zaposlenom

Slika 10.

Prosječne bruto plaće po zaposlenom u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane –I, odjeljku I-55 i odjeljku I-56, od siječnja do rujna 2022. godine, u kunama

Izvor: Državni zavod za statistiku.

u djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića iznosila je 7.153 kune te je u odnosu na kolovoz 2021. ostvarila nominalni rast od 14,9 posto. Slika 10 prikazuje kretanja bruto plaća po zaposlenom u razdoblju od siječnja do rujna 2022. godine, i to na razini cjelokupnog gospodarstva i na razini djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane. Dok je na razini cjelokupnog gospodarstva prosječna mjesečna bruto plaća najnižu vrijednost dosegla u siječnju (9.982 kune), plaće isplaćene u djelatnosti smještaja najnižu razinu dosegule su u veljači ove godine, od 7.687 kuna, a isto vrijedi i za plaće isplaćene u djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića, od 6.427 kuna. Tijekom narednih, osobito ljetnih mjeseci uslijedio je njihov oporavak. Tako je u odnosu na veljaču prosječna bruto plaća isplaćena u kolovozu ove godine u djelatnosti smještaja bila veća za 960 kuna (10,5 posto), dok je prosječna bruto plaća isplaćena u kolovozu ove godine u djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića bila veća za 726 kuna (11,3 posto).



Zanimljivo je promotriti kretanje prosječnih mjesečnih bruto plaća po zaposlenom tijekom razdoblja od 2016. do 2021. godine. Uočava se kontinuirani rast prosječnih mjesečnih bruto plaća na razini cjelokupnog gospodarstva, i to po prosječnoj godišnjoj stopi od 4,4 posto (tablica 2). Nasuprot tome, u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane prosječne mjesečne bruto plaće po zaposlenom nakon tri godine uzastopnog rasta, u 2020. godini bilježe međugodišnji pad. Tako je prosječna mjesečna bruto plaća isplaćena u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane u 2020. godini u usporedbi s prosjekom 2019. godine bila nominalno manja za 3,6 posto. Ipak, u 2021. godini uslijedio je međugodišnji nominalni rast prosječnih mjesečnih bruto plaća zaposlenih u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, i to u visini od 5,9 posto. Pritom prosječne mjesečne bruto plaće po zaposlenom isplaćene u djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića ostvaruju međugodišnji nominalni rast od 4,6 posto, dok djelatnost pružanja smještaja bilježi međugodišnji rast bruto plaća od 6,8 posto.

_Tablica 2.

Prosječna mjesečna bruto plaća po zaposlenom u pravnim osobama u Hrvatskoj, djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića, 2016. – 2021.

	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Republika Hrvatska (u kunama)	7.752	8.055	8.448	8.766	9.216	9.599
Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	6.339	6.685	6.902	7.149	6.891	7.296
RH = 100	81,8	83,0	81,7	81,6	74,8	76,0
I55 – Smještaj	7.440	7.661	7.951	8.193	8.070	8.616
I = 100	117,4	114,6	115,2	114,6	117,1	118,1
RH = 100	96,0	95,1	94,1	93,5	87,6	89,8
I56 – Djelatnost pripreme i usluživanja hrane i pića	4.816	5.126	5.387	5.641	5.737	5.999
I = 100	76,0	76,7	78,0	78,9	83,3	82,2
RH = 100	62,1	63,6	63,8	64,4	62,3	62,5

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Prosječna mjesečna bruto plaća po zaposlenom isplaćena u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane u 2021. godini iznosila je 7.296 kuna, te je bila za 24 posto niža od prosjeka hrvatskog gospodarstva (tablica 2). U djelatnosti pružanja smještaja prosječne mjesečne bruto plaće po zaposlenom 2021. godine iznosile su 8.616 kuna, te su bile za 18,1 posto iznad prosjeka mjesečnih bruto plaća isplaćenih na razini djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića te 10,2 posto ispod prosjeka bruto plaća po zaposlenom na razini hrvatskog gospodarstva. Istovremeno, u djelatnosti pripreme hrane i pića isplaćene su prosječne bruto plaće u visini od 5.999 kuna po zaposlenom, što je bilo ispod prosjeka i promatranih dviju turističkih djelatnosti [-17,8 posto] i prosjeka gospodarstva [-37,5 posto].

Turizam u Hrvatskoj u 2021. godini

“U Hrvatskoj je u 2021. godini ostvareno 70,2 milijuna noćenja, što u odnosu na 2020. godinu čini rast od 72,1 posto.

Nakon značajnog pada turističke aktivnosti zabilježenog u Hrvatskoj tijekom 2020., u 2021. godini uslijedio je oporavak. Prošle je godine ostvareno 12,8 milijuna dolazaka i 70,2 milijuna noćenja turista, što na međugodišnjoj razini predstavlja rast dolazaka turista za 82,5 posto, a noćenja za 72,1 posto (slika 11). Snažniji rast pritom je zabilježen kod stranih turista, što je najvećim dijelom posljedica ublažavanja mjera ograničenja međunarodnih putovanja. Dolasci stranih turista na međugodišnjoj razini zabilježili su porast od 91,9 posto, a domaćih od 46,6 posto. Slično, u 2021. godini ostvareno je 77,6 posto više noćenja stranih turista nego godinu dana ranije, dok su noćenja domaćih turista zabilježila rast od 35,8 posto. U strukturi ukupnih dolazaka i noćenja prevladavaju strani turisti, koji ostvaruju 83,3 posto dolazaka i 89,5 posto noćenja.

Ipak, usprkos pozitivnim kretanjima, u 2021. godini nije dosegnuta razina iz pretpandemijske 2019. U usporedbi s 2019. prošle je godine ostvareno 23 posto manje noćenja i 35 posto manje dolazaka (slika 11).

Tablica 3.
Glavni sektorski pokazatelji, 2017. – 2021.

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Broj noćenja (u milijunima)	86,2	89,7	91,2	40,8	70,2
Broj dolazaka (u milijunima)	17,4	18,7	19,6	7,0	12,8
Prihodi od turizma (u milijardama eura)	9,0	9,5	10,5	4,8	9,1
Udio djelatnosti u BDP-u (u %)	n.p.	n.p.	11,8	n.p.	n.p.
Udio djelatnosti u izvozu (u %)	37,8	36,4	37,3	22,8	30,5
Udio noćenja u Istri (% noćenja)	29,5	29,9	28,9	28,1	31
Broj stalnih postelja (u tisućama)	1.065,6	1.118,2	1.160,1	1.049,1	1.086,6

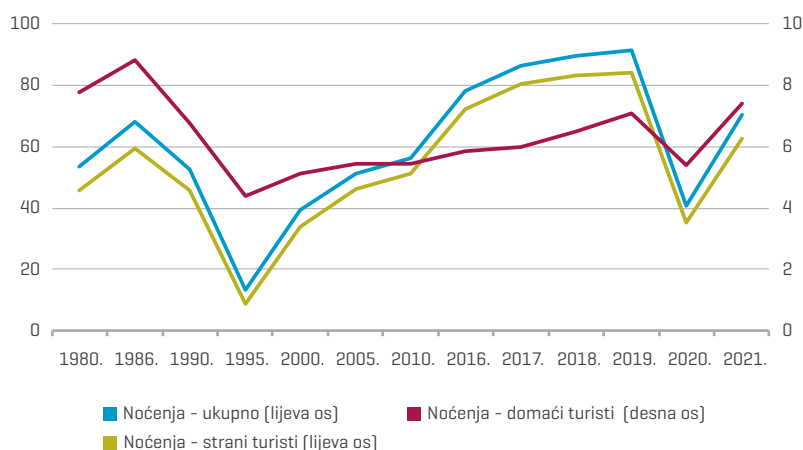
Izvori: Državni zavod za statistiku i Hrvatska narodna banka.

Turistima je u 2021. godini bilo na raspolaganju 414.731 soba, apartmana i mjesta za kampiranje s ukupno 1,1 milijun stalnih postelja. U odnosu na 2020. prošle je godine turistima na raspolaganju bilo 16.227 soba,

apartmana i mjesta za kampiranje te 37.535 stalnih postelja više. Prosječan broj noćenja po dolasku turista u 2021. godini iznosio je 5,5, dok se 2020. godine prosječan turist u turističkoj destinaciji zadržavao duže, 5,8 noći. Za pretpostaviti je da je duži prosječni boravak u turističkoj destinaciji u 2020. godini bio uvjetovan okolnostima vezanima uz pandemiju bolesti COVID-19. Tada je prilikom planiranja turističkih putovanja prioritet bila zdravstvena sigurnost i prednost se davala dužem boravku na jednoj destinaciji te sigurnijim i mirnijim okruženjima na kojima nema velikih okupljanja.

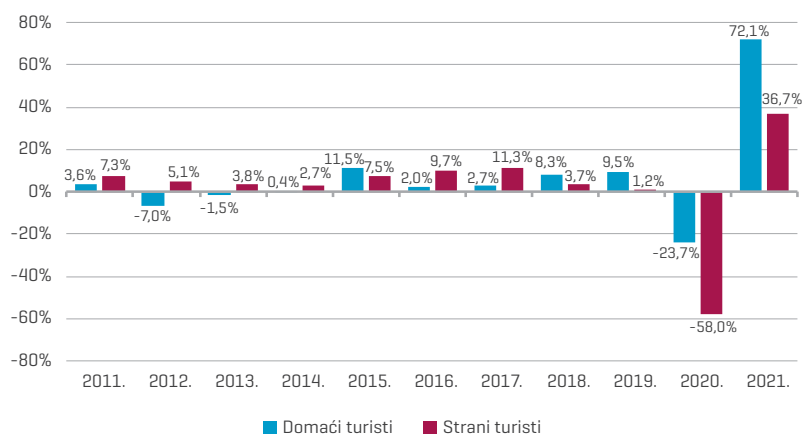
Slika 11.
Noćenja turista u Hrvatskoj, u milijunima, 1980. – 2021.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



Slika 12.
Međugodišnje stope promjene broja noćenja domaćih i stranih turista od 2011. do 2021. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku.



Pozitivna kretanja turizma u Hrvatskoj u 2021. godini potvrđuju i financijski pokazatelji. Ukupni prihodi u turizmu od stranih gostiju prošle su godine iznosili 9,1 milijardu eura, što je još uvijek ispod razine iz 2019. (10,5 milijardi eura). Ipak, u usporedbi s 2020. godinom ukupni prihodi turizma od stranih gostiju gotovo su udvostručeni i bilježe rast od 4,4 milijarde eura (92,4 posto). U strukturi deviznih prihoda od turizma prevladavaju

prihodi ostvareni od privatnih putovanja [97,7 posto], dok prihodi na temelju poslovnih putovanja stranih gostiju čine svega 2,3 posto ukupnih deviznih prihoda u turizmu.

Turizam u Hrvatskoj obilježava izrazita sezonalnost, koja je pored klimatskih faktora, uvjetovana i strukturom smještajnih kapaciteta, brojem i rasporedom školskih i državnih praznika, kao i godišnjih odmora. Najveći dio turističkih smještajnih kapaciteta u Hrvatskoj čini privatni smještaj zajedno s kampovima, koji većinu svog poslovanja ostvaruju za vrijeme ljetne sezone [tablica 4]. Privatni smještaj u ukupnom broju postelja sudjeluje sa 63,5 posto, a kampovi i prostori za kampiranje s 22 posto. Pod privatnim smještajem podrazumijevaju se sobe, apartmani, studio-apartmani i kuće za kraći odmor. Hotelski smještajni kapaciteti¹ čine svega 14,4 posto ukupnog broja postelja [2021.].

Tablica 4.

Struktura smještajnih objekata prema broju postelja*, 2020. i 2021.

	Ukupan broj postelja*		Struktura (ukupno = 100)	
	2020.	2021.	2020.	2021.
Hoteli i sličan smještaj	161.919	172.807	13,8%	14,4%
Odmarališta i slični objekti za kraći odmor	750.736	762.996	64,2%	63,5%
Kampovi i prostori za kampiranje	256.707	264.101	21,9%	22,0%
Ostali smještaj	764	935	0,1%	0,1%
Ukupno	1.170.126	1.200.839	100,0%	100,0%

Napomena: * Ukupan broj postelja uključuje stalne i pomoćne postelje.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Izraženu sezonalnost turizma u Hrvatskoj potvrđuju mjesečni podaci o kretanju broja ostvarenih noćenja turista. Više od tri četvrtine (76 posto) ukupnog godišnjeg broja noćenja turista u 2021. godini ostvarilo se tijekom ljetnih mjeseci lipnja, srpnja i kolovoza, pri čemu samo na kolovoz otpada 37 posto ukupnog broja ostvarenih noćenja [slika 13].

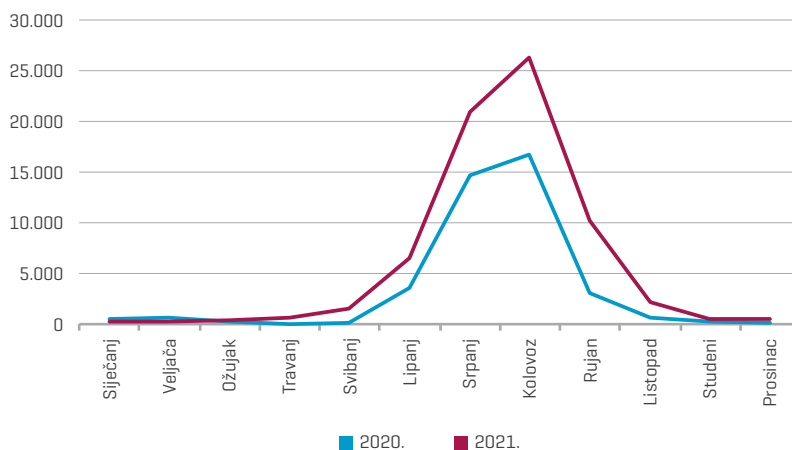
Zanimljivo je usporediti međugodišnje stope promjene broja noćenja domaćih i stranih turista u ključnim turističkim mjesecima lipnju, srpnju, kolovozu i rujnu 2021. godine s vrijednostima ostvarenima 2019. godine [slika 14]. Iz slike 14 primjetan je međugodišnji pad broja noćenja stranih turista u sva četiri promatrana mjeseca. Najsnažniji pad pritom je zabilježen u lipnju [-53,6 posto], iza kojeg slijedi srpanj s padom od 20,1 posto, dok je najmanji pad broja noćenja stranih turista ostvaren u rujnu, 2,6 posto.

¹ Pod kategorijom "hotela" obuhvaćeni su hoteli baštine, aparthoteli, integrirani hoteli, difuzni hoteli, lječilišni hoteli i hoteli posebnog standarda, a pod kategorijom "sličnog smještaja" turistička naselja, turistički apartmani, pansioni i guest house.

U kolovozu je ostvareno 7,5 posto manje noćenja nego u istom mjesecu 2019. S druge strane, noćenja domaćih turista u sva četiri promatrana mjeseca bilježe međugodišnji rast, i to najsnažniji u kolovozu (19,8 posto) i srpnju (19,5 posto). U rujnu je ostvaren međugodišnji porast broja noćenja domaćih turista od 16,1 posto, a u lipnju od 5,3 posto.

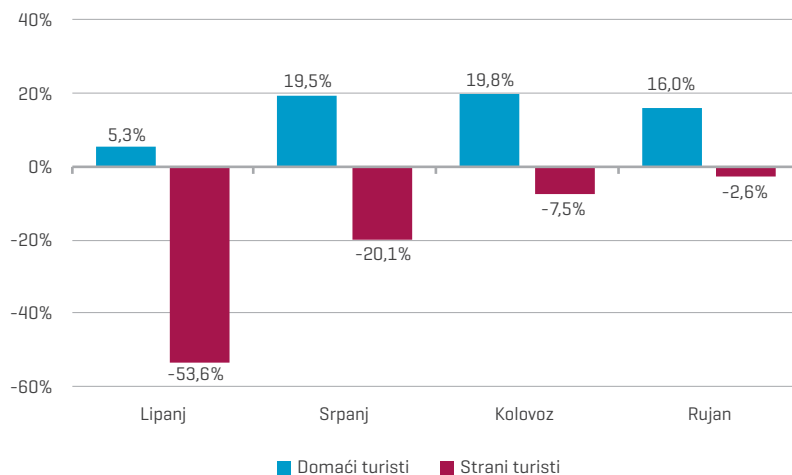
Slika 13.
Kretanje noćenja turista u Hrvatskoj po mjesecima, u milijunima, 2020. i 2021.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



Slika 14.
Godišnje stope promjene broja noćenja stranih i domaćih turista u lipnju, srpnju, kolovozu i rujnu, 2021. godine (2019. = 100)

Izvor: Državni zavod za statistiku.



Turistički rezultati na razini županija u 2021. godini

Jadranska Hrvatska je i prema dolascima i prema noćenjima najznačajnija hrvatska turistička regija. Na prostoru sedam obalnih županija 2021. godine ostvareno je 95,8 posto svih noćenja i 88,9 posto svih dolazaka turista u Hrvatskoj. Čak 67,9 posto svih noćenja turista u 2021. godini ostvareno je u tri županije, Istarskoj (21,7 milijuna noćenja), Splitsko-dalmatinskoj (13,5 milijuna noćenja) i Primorsko-goranskoj (12,5 milijuna noćenja).

SEZONALNOST HRVATSKOG TURIZMA JE PORED KLIMATSKIH FAKTORA UVJETOVANA I STRUKTUROM SMJEŠTAJNIH KAPACITETA, BROJEM I RASPOREDOM ŠKOLSKIH I DRŽAVNIH PRAZNIKA, KAO I GODIŠNJIH ODMORA.

Tablica 5.
Broj noćenja turista
po županijama, 2020. i
2021.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Županija	Noćenja		
	2020.	2021.	Indeks promjene 2021. 2020.
Istarska	11.452.784	21.734.119	189,8
Splitsko-dalmatinska	7.879.561	13.473.405	171,0
Primorsko-goranska	7.824.289	12.446.206	159,1
Zadarska	5.474.422	8.276.797	151,2
Dubrovačko-neretvanska	2.407.399	4.704.438	195,4
Šibensko-kninska	2.709.092	4.383.093	161,8
Ličko-senjska	1.330.923	2.213.140	166,3
Grad Zagreb	780.077	1.375.248	176,3
Karlovačka	179.963	400.388	222,5
Krapinsko-zagorska	200.684	315.268	157,1
Osječko-baranjska	97.350	161.056	165,4
Zagrebačka	82.323	150.760	183,1
Varaždinska	85.036	148.509	174,6
Međimurska	95.673	144.061	150,6
Vukovarsko-srijemska	47.335	67.903	143,5
Bjelovarsko-bilogorska	34.624	49.042	141,6
Brodsko-posavska	24.390	39.503	162,0
Požeško-slavonska	21.399	37.669	176,0
Sisačko-moslavačka	35.173	32.801	93,3
Koprivničko-križevačka	17.856	27.561	154,4
Virovitičko-podravska	14.102	20.992	148,9

U 2021. godini gotovo sve županije, njih 20, bilježe snažan porast broja noćenja turista u odnosu na prethodnu godinu [tablica 5]. Iznimka je jedino Sisačko-moslavačka županija u kojoj je zabilježen međugodišnji pad broja noćenja turista od 6,7 posto. Među županijama Jadranske Hrvatske, najsnažniji međugodišnji rast zabilježen je u Dubrovačko-neretvanskoj

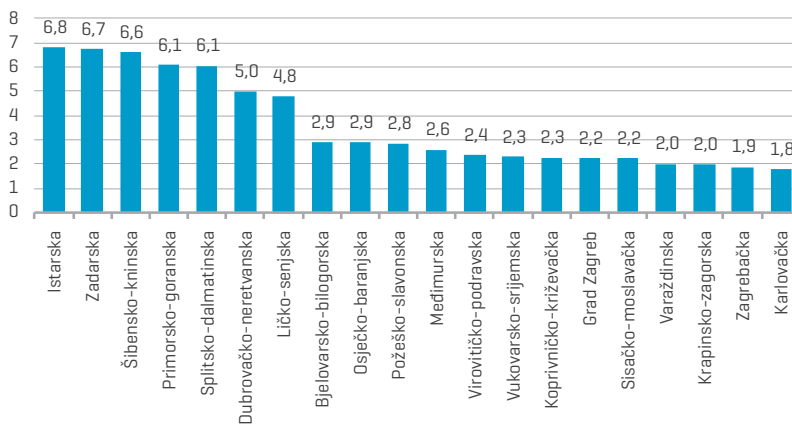
županiji, od visokih 95,4 posto. S obzirom na to da se radi o destinaciji u kojoj se velik broj turističkih dolazaka ostvaruje putem zračnog prometa i koja je najviše bila pogođena negativnim učincima pandemije, ublažavanje mjera ograničenja putovanja zračnim prometom odrazilo se na porast broja dolazaka i noćenja stranih turista. Zatim slijede Istarska i Primorsko-goranska županija s međugodišnjim rastom broja noćenja turista od 89,8 i 71 posto. Među županijama kontinentalnog dijela zemlje najveći međugodišnji rast broja noćenja turista zabilježen je u Karlovačkoj županiji (122,5 posto), iza koje slijede Zagrebačka županija s međugodišnjim rastom turističkog prometa od 83,1 posto i Požeško-slavonska županija od 76 posto.

Turisti se očekivano u prosjeku duže zadržavaju u turističkim odredištima obalnih županija (slike 15 i 16). U turističkim destinacijama Jadranske Hrvatske 2021. godine prosječni broj noćenja po dolasku turista iznosio je 5,9, dok je u Gradu Zagrebu iznosio znatno manje, 2,2 noćenja. Zatim slijedi Sjeverna Hrvatska s 2,1 te Panonska Hrvatska s 2 noćenja po dolasku turista.

Promotri li se prosječna dužina boravka turista prema rezidentnosti turista, za Jadransku Hrvatsku je karakteristično da se strani gosti u prosjeku zadržavaju značajno duže od domaćih (6,2 naspram 4 noćenja), dok je u turističkim destinacijama kontinentalnih regija ta razlika neznatna (2,1 naspram 2 noćenja). Gledano po županijama, najveća razlika između duljine boravka stranih i domaćih turista zabilježena je 2021. u turističkim odredištima Istarske županije, u kojima se strani turisti u prosjeku zadržavaju od domaćih dvostruko duže te po dolasku bilježe 6,8 noćenja, dok domaći turisti u prosjeku ostvaruju 3,2 noćenja. Kao i prethodne dvije godine, strani turisti su se 2021. najduže zadržavali u Zadarskoj (6,7 noćenja) i Šibensko-kninskoj županiji (6,6 noćenja). Slično, domaći turisti su se u prosjeku najduže zadržavali u Zadarskoj (5 noćenja) i Šibensko-kninskoj županiji (4,7 noćenja). Među obalnim županijama je najmanji prosječan broj noćenja po dolasku stranog turista ostvaren u Ličko-senjskoj (4,8 noćenja) i Dubrovačko-neretvanskoj županiji (5 noćenja), dok se domaći turisti u prosjeku najkraće zadržavaju u Ličko-senjskoj (3,1 noćenje) i Istarskoj županiji (3,2 noćenja). Zanimljiv je podatak da se u nekim turističkim destinacijama kontinentalnog dijela zemlje domaći turisti u prosjeku zadržavaju neznatno duže od stranih. To su destinacije na području Sisačko-moslavačke, Karlovačke, Brodsko-posavske, Krapinsko-zagorske i Bjelovarsko-bilogorske županije.

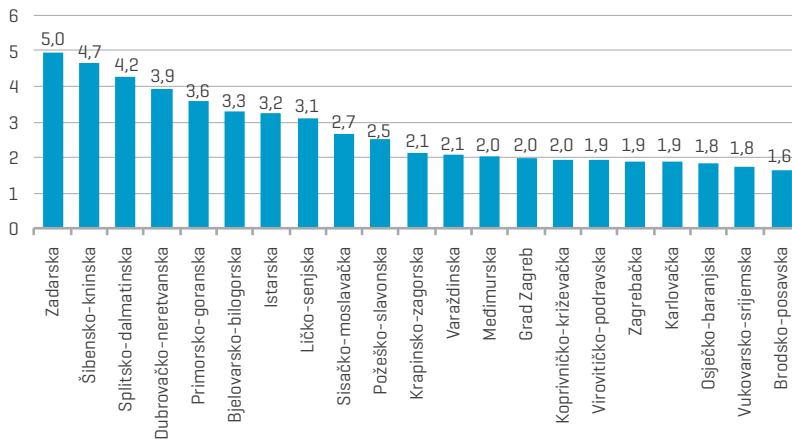
Slika 15.
Prosječni broj noćenja po dolasku stranih turista po županijama, 2021.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



Slika 16.
Prosječni broj noćenja po dolasku domaćih turista po županijama, 2021.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



“ Najpopularnije turističke destinacije u Hrvatskoj u 2021. godini bile su Rovinj s 3,4 milijuna noćenja, iza kojeg slijede Poreč s 2,4 i Medulin s 2,2 milijuna noćenja.

Gledano na razini pojedinačnih turističkih destinacija Jadranske Hrvatske, više od milijun noćenja u 2021. godini ostvareno je u 18 obalnih destinacija i Gradu Zagrebu (tablica 6). Za usporedbu, godinu dana ranije tu su brojku ostvarile svega tri destinacije, Rovinj, Medulin i Poreč. Premda su ove destinacije zabilježile značajan rast turističkog prometa u usporedbi s 2020. godinom, još uvijek nisu dosegnule razinu prometa iz 2019. godine. Naj snažniji rast broja noćenja u odnosu na 2020. godinu zabilježen je u Dubrovniku (40,5 posto), zatim u Funtani (114,7 posto), Splitu (111,3 posto) i Umagu (111,1 posto). Turisti su se prošle godine u prosjeku najkraće zadržavali u Dubrovniku i Splitu (3,6 noći), a najduže u Vrsaru (8,2 noći) i Tar-Vabrigi (8,1 noć).

Tablica 6.

Destinacije Jadranske Hrvatske sa zabilježenih više od milijun noćenja turista u 2021. godini

	Dolasci	Noćenja	Stopa promjene noćenja 2021. 2019.	Stopa promjene noćenja 2021. 2020.	Prosječni broj noćenja po dolasku
Rovinj	541.295	3.378.938	-12,8%	93,4%	6,2
Poreč	415.510	2.441.529	-23,4%	102,0%	5,9
Medulin	331.273	2.149.335	-15,5%	73,7%	6,5
Umag	334.283	1.887.636	-21,8%	111,1%	5,6
Dubrovnik	518.102	1.865.885	-56,6%	140,5%	3,6
Split	478.040	1.715.549	-37,3%	111,3%	3,6
Mali Lošinj	230.402	1.668.920	-15,2%	72,3%	7,2
Funtana	214.728	1.594.703	-8,2%	114,7%	7,4
Zadar	360.508	1.518.174	-24,9%	84,6%	4,2
Tar-Vabriga	183.509	1.479.075	-21,5%	102,0%	8,1
Novalja	222.639	1.460.813	-12,9%	64,9%	6,6
Pula	281.253	1.452.648	-29,7%	85,3%	5,2
Crikvenica	256.788	1.424.021	-21,9%	46,6%	5,5
Vrsar	168.863	1.385.725	-12,8%	104,0%	8,2
Šibenik	224.222	1.153.417	-29,6%	86,5%	5,1
Makarska	196.086	1.152.713	-25,8%	81,6%	5,9
Krk	192.177	1.121.117	-15,1%	63,3%	5,8
Rab	148.391	1.089.030	-15,0%	43,4%	7,3
Labin	164.207	961.837	-12,8%	93,4%	5,9

Izvor: Sistematizacija i izračun autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Promatrajući turistički promet ostvaren na razini destinacija kontinentalnog dijela zemlje², očekivano najviše noćenja u 2021. godini bilježi Grad Zagreb – 1,4 milijuna [tablica 7]. Zatim slijedi Rakovica s 197.430 noćenja te Tuhelj s 134.035 noćenja. Od ukupno 336 lokalnih destinacija Kontinentalne Hrvatske svega njih četiri bilježi više od 100.000 noćenja, Grad Zagreb, Rakovica, Tuhelj i Sveti Martin na Muri. Na te četiri destinacije otpada 60,8 posto noćenja turista ostvarenih na području kontinentalnog dijela Hrvatske 2021. godine. Svega četiri destinacije bilježi više od 50.000, a manje od 100.000 noćenja, dok njih 12 ostvaruje između 20 i 50 tisuća noćenja. U usporedbi s 2019. godinom u 2021. godini gotovo sve promatrane destinacije ostvaruju pad noćenja, pri čemu je najsnažniji pad zabilježen u Slunju [-55,3 posto], a najblaži u Ogulinu [-0,1 posto]. Porast broja noćenja u odnosu na 2019. u prošloj godini zabilježen je jedino u Ivanić-Gradu, od 9,7 posto. Usporedi li se ostvareni broj noćenja u 2021. godini s prethodnom godinom, vidljiv je rast

² Destinacije koje su smještene na području dosadašnje NUTS2 regije Kontinentalne Hrvatske, odnosno na prostoru trenutno važećih NUTS2 regija Panonske Hrvatske, Sjeverne Hrvatske i Grada Zagreba.

u gotovo svim promatranim destinacijama, s iznimkom Krapinskih Toplica u kojima je broj noćenja turista smanjen za 3,7 posto. Ovakva su kretanja najvećim dijelom uvjetovana snažnijim povećanjem broja noćenja stranih turista. U svega tri destinacije, u Daruvaru, Donjoj Stubici i Varaždinskim Toplicama, porast broja noćenja domaćih turista bio je snažniji od porasta broja noćenja stranih turista. Turisti su se u 2021. godini u prosjeku najkraće zadržavali u Karlovcu, Slavonskom Brodu i Svetoj Nedelji, 1,6 noći, dok su najduže boravili u Daruvaru (3,9 noći) i Ivanić-Gradu (3,3 noći).

Tablica 7.

Destinacije kontinentalnog dijela zemlje sa zabilježenih više od 20.000 noćenja turista u 2021. godini

	Dolasci 2021.	Noćenja 2021.	Stopa promjene noćenja 2021. 2019.	Stopa promjene noćenja 2021. 2020.	Prosječni broj noćenja po dolasku
Grad Zagreb	634.795	1.375.248	-47,9%	76,3%	2,2
Rakovica	113.352	197.430	-35,2%	162,6%	1,7
Tuhelj	56.088	134.035	-8,0%	70,1%	2,4
Sveti Martin na Muri	42.153	100.167	-31,9%	38,4%	2,4
Osijek	45.642	97.208	-24,4%	73,2%	2,1
Stubičke Toplice	24.427	61.788	-18,9%	57,8%	2,5
Varaždin	25.630	53.440	-31,3%	69,1%	2,1
Slunj	24.955	52.476	-55,3%	217,5%	2,1
Karlovac	24.518	40.327	-42,5%	67,1%	1,6
Velika Gorica	23.161	38.697	-41,0%	80,5%	1,7
Daruvar	8.958	34.591	-34,5%	39,5%	3,9
Duga Resa	16.787	34.090	-12,5%	83,2%	2,0
Vinkovci	16.582	33.316	-29,2%	75,6%	2,0
Ogulin	19.228	33.283	-0,1%	91,7%	1,7
Donja Stubica	14.748	30.664	-17,7%	60,3%	2,1
Krapinske Toplice	13.394	26.642	-49,7%	-3,7%	2,0
Slavonski Brod	16.245	25.426	-39,2%	60,5%	1,6
Sveta Nedelja	15.757	25.379	-22,3%	149,9%	1,6
Ivanić-Grad	7.634	25.150	9,7%	89,4%	3,3
Varaždinske Toplice	7.938	22.662	-48,6%	83,9%	2,9
Ukupno (bez Grada Zagreba)	517.197	1.151.992	-30,6%	79,8%	2,2
Ukupno	1.066.771	2.442.019	-41,5%	77,8%	2,3

Izvor: Sistematizacija i izračun autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

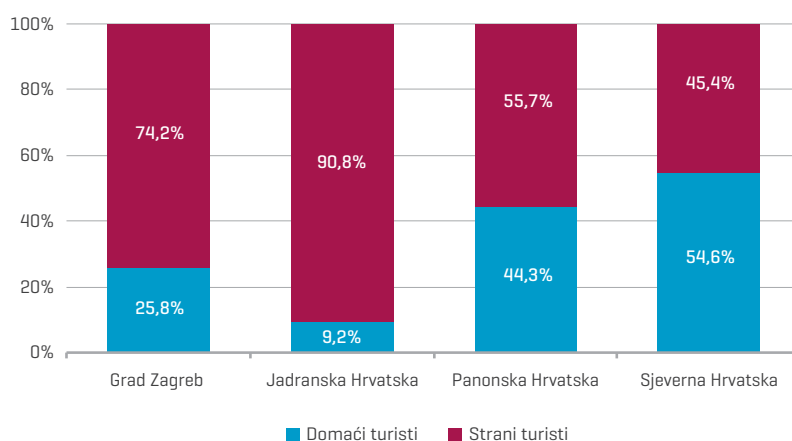
Slika 17 prikazuje strukturu turističke potražnje na razini prostornih cjelina Jadranske Hrvatske, Panonske Hrvatske, Sjeverne Hrvatske i Grada Zagreba

MEĐU GLAVNIM EMITIVNIM TRŽIŠTIMA HRVATSKOG TURIZMA NAJVEĆI PORAST BROJA NOĆENJA U 2021. GODINI IMALI SU GOSTI IZ NIZOZEMSKJE U VISINI OD 282 POSTO.

[NUTS2 regije]. Strani turisti prevladavaju u strukturi noćenja i dolazaka turista u Jadranskoj Hrvatskoj [90,8 posto ukupnog broja noćenja], Gradu Zagrebu [74,2 posto] i Panonskoj Hrvatskoj [55,7 posto], dok se destinacije Sjeverne Hrvatske u većoj mjeri oslanjaju na domaće turiste, koji su prošle godine činili 54,6 posto ukupnog broja turističkih noćenja te regije.

Slika 17.
Noćenja turista, Grad Zagreb, Jadranska Hrvatska, Panonska Hrvatska i Sjeverna Hrvatska, 2021.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



Glavna emitivna tržišta stranih posjetitelja prema državi podrijetla u 2021. godini

“ Najviše dolazaka i noćenja u 2021. ostvarili su turisti iz Njemačke, 25,7 posto ukupno ostvarenih stranih dolazaka i 32 posto ukupno ostvarenih noćenja stranih turista.

Gledano prema emitivnim tržištima, najviše dolazaka i noćenja i u 2021. ostvarili su turisti iz Njemačke, i to 2,7 milijuna dolazaka [25,7 posto ukupno ostvarenih stranih dolazaka] i 19,9 milijuna noćenja [31,7 posto ukupno ostvarenih noćenja stranih turista] [tablica 8]. Zatim prema udjelu u ukupnom broju ostvarenih noćenja stranih turista slijede turisti iz Poljske [10 posto], Slovenije [9,7 posto], Austrije [9 posto], Češke [7,6 posto], Mađarske [3,6 posto], Slovačke [3,5 posto], Nizozemske [3,4 posto] i Italije [3,2 posto]. Noćenja koja su ostvarili turisti iz navedenih devet zemalja čine 81 posto ukupnog broja noćenja stranih turista u Hrvatskoj 2021. godine. Gledano na međugodišnjoj razini, u 2021. godini su turisti iz tih zemalja ostvarili značajno veći broj i noćenja i dolazaka nego godinu dana

ranije. Pritom je najveći međugodišnji porast broja noćenja zabilježen kod turista iz Nizozemske, i to od visokih 281,9 posto, iza kojih slijede turisti iz Austrije, koji su ostvarili 170,9 posto noćenja više, te slovački turisti s povećanjem broja ostvarenih noćenja od 125,6 posto.

Tablica 8.
Glavna emitivna tržišta stranih posjetitelja prema državi podrijetla u 2021. godini

Izvor: Državni zavod za statistiku.

	2020.	2021.	Indeks	Broj noćenja po dolasku	
				2020.	2021.
Njemačka	11.739.390	19.931.221	169,8	7,9	7,3
Poljska	4.353.828	6.287.267	144,4	6,8	6,6
Slovenija	4.727.223	6.127.362	129,6	6,1	6,2
Austrija	2.097.557	5.682.370	270,9	5,9	5,5
Češka	3.212.204	4.783.597	148,9	6,7	6,6
Mađarska	1.167.009	2.286.255	195,9	5,5	5,3
Slovačka	970.540	2.189.144	225,6	6,7	6,7
Nizozemska	563.923	2.153.507	381,9	6,6	5,8
Italija	1.231.506	1.996.481	162,1	5,4	4,8
Ukupno	30.063.180	51.437.204	171,1	6,8	6,4
% od ukupnog broja noćenja stranih turista	85,0%	81,8%	-	-	-

Slika 18 prikazuje usporedbu strukture noćenja stranih i domaćih turista prema vrsti smještajnog objekta. Smještajni objekti razvrstani su sukladno NKD-u 2007. u četiri skupine unutar odjeljka 55 "Smještaj": skupina 55.1 "Hoteli i sličan smještaj", skupina 55.2 "Odmarališta i slični objekti za kraći odmor", skupina 55.3 "Kampovi i prostori za kampiranje" te skupina 55.9 "Ostali smještaj". Najviše noćenja stranih turista, 33,1 milijun, ostvareno je u odmaralištima i sličnim objektima [52,7 posto ukupno ostvarenih noćenja]. Zatim slijede kampovi i prostori za kampiranje s ostvarenih 16,8 milijuna noćenja, odnosno 26,8 posto. Najmanji dio ukupnog broja noćenja stranih turista prošle je godine ostvaren u hotelima i sličnom smještaju, 12,9 milijuna, odnosno 20,5 posto ukupnog broja noćenja stranih gostiju prošle godine. Usporedi li se ova struktura sa strukturom noćenja domaćih turista, najveća razlika u odnosu na domaće turiste uočava se kod hotela i sličnog smještaja te kod kampova i prostora za kampiranje. U hotelima i sličnom smještaju domaći su turisti prošle godine ostvarili 38,1 posto noćenja, što je gotovo dvostruko veći udio od udjela stranih turista od 20,5 posto. Istovremeno u kampovima i prostorima za kampiranje ostvareno je svega 9 posto ukupnog broja noćenja domaćih turista, što je značajno ispod udjela u strukturi noćenja stranih turista koji je iznosio već spomenutih 26,8 posto. Općenito se može primijetiti kako je u odnosu na 2019. godinu prošle godine došlo do snažnog oporavka ukupnog broja noćenja domaćih turista u svim smještajnim objektima, dok je u slučaju stranih turista još

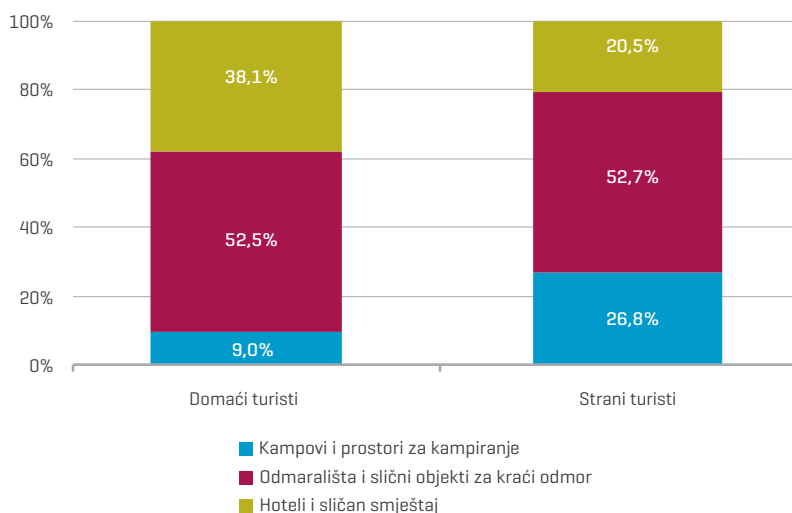
uvijek prisutan pad. U slučaju domaćih gostiju, najsnažniji porast broja noćenja zabilježen je u kampovima i prostorima za kampiranje, od 31,5 posto, dok ostale dvije smještajne kategorije bilježe skromniji rast noćenja, hoteli od 2 posto, a privatni smještaj od 1,4 posto.

Kada je riječ o stranim gostima, oni u 2021. godini još uvijek ostvaruju manje noćenja nego 2019. godine, pri čemu je najmanji pad zabilježen u kampovima i prostorima za kampiranje [-9,8 posto]. U hotelima su strani gosti u 2021. godini ostvarili 44,3 posto manje noćenja nego 2019. godine, a u odmaralištima 21,8 posto. Do ovakvih je kretanja došlo zbog činjenice da je uslijed poduzetih protupandemijskih mjera hotelski smještaj bio manje poželjan, ali i iz razloga zdravstvene sigurnosti prednost je davana privatnom smještaju i smještaju u kampovima.

Slika 18.
Struktura noćenja stranih i domaćih turista prema vrsti smještajnih objekata u 2021. godini

Napomena: Ostatak do 100 posto odnosi se na "ostali smještaj".

Izvor: Državni zavod za statistiku.



Značaj turizma u gospodarstvu Republike Hrvatske

— Kada je riječ o statističkom praćenju turizma, važno je napomenuti da turizam nije definiran kao zasebna kategorija (područje, odjeljak, skupina djelatnosti ili razred) unutar Nacionalne klasifikacije djelatnosti 2007. (NKD 2007.)³, već se radi o skupu različitih djelatnosti, što otežava procjene njegovog značaja za cjelokupno gospodarstvo. Prilikom procjenjivanja izravnoga ekonomskog doprinosa turizma nacionalnom gospodarstvu koristi se satelitski račun turizma. Satelitski račun turizma predstavlja dodatak Sustavu nacionalnih računa (SNA) i osmišljen je kako bi se omogućilo bolje uključivanje statistike turizma u statistiku nacionalnih računa. Državni zavod za statistiku je u siječnju ove godine po drugi put objavio rezultate izračuna ekonomske važnosti turizma za hrvatsko gospodarstvo sukladno metodologiji satelitskog računa turizma. Prethodni izračun ekonomske važnosti turizma utemeljen na metodologiji satelitskog računa turizma DZS je objavio u siječnju 2019. za 2016. godinu, a prvi izračun je objavio Institut za turizam 2014. za 2011. godinu.

Prema satelitskom računu turizma, udio sektora turizma u bruto domaćem proizvodu (BDP-u) Hrvatske za 2019. godinu iznosio je 11,8 posto (tablica 9). Usporedbe radi, 2011. godine sektor turizma činio je 10,4 posto BDP-a Hrvatske (Institut za turizam, 2014), a 2014. 11,4 posto (DZS, 2019). Pored udjela turizma u BDP-u nacionalnog gospodarstva, najvažniji pokazatelji izvedeni iz satelitskog računa turizma su: vrijednost unutarnje turističke potrošnje, dolazni turistički izdaci, domaći turistički izdaci, bruto dodana vrijednost turističkih djelatnosti i izravna bruto dodana vrijednost turizma.

Prema procjenama za 2019. godinu, unutarnja turistička potrošnja iznosila je 91,7 milijardi kuna, od čega su unutarnji turistički izdaci iznosili 89,6 milijardi kuna (97,7 posto), dok su ostale sastavnice potrošnje iznosile 2,1 milijardu kuna (2,3 posto) (tablica 10). Promotri li se struktura unutarnje turističke potrošnje prema rezidentnosti turista, vidljivo je da prevladava

³ Nacionalna klasifikacija djelatnosti 2007. je klasifikacija svih ekonomskih djelatnosti Republike Hrvatske i koristi se za prikupljanje, upisivanje, obradu, objavu i diseminaciju statističkih podataka, a u primjeni je od 1. siječnja 2008. godine. Također, koristi se i za razvrstavanje poslovnih subjekata (pravnih i fizičkih osoba) kao i za vođenje poslovnih registara. NKD 2007. usklađen je sa statističkom klasifikacijom ekonomskih djelatnosti EU-a – NACE Rev. 2.

potrošnja stranih turista s udjelom od 87 posto (78 milijardi kuna), dok izdaci domaćih turista čine tek 13 posto (11,7 milijardi kuna) turističke potrošnje. U ukupnim izdacima stranih turista prevladavaju izdaci turista koji su ostvarili barem jedno noćenje te čine 94 posto ukupnih izdataka, dok jednodnevni posjetitelji ostvaruju 6 posto dolaznih turističkih izdataka. Nadalje, prema procjenama za 2019. godinu, turističke djelatnosti ostvarile su bruto dodanu vrijednost u visini od 82,8 milijardi kuna, odnosno 24,4 posto ukupno ostvarene bruto dodane vrijednosti (BDV-a) te godine (tablica 9). Na taj način procijenjena bruto dodana vrijednost predstavlja zbroj ukupne bruto dodane vrijednosti svih poslovnih jedinica koje pripadaju turističkim djelatnostima, bez obzira na to pruža li se sva proizvodnja posjetiteljima i neovisno o stupnju specijalizacije procesa proizvodnje. U usporedbi s 2016. godinom BDV turističkih djelatnosti zabilježio je nominalni rast od 18,4 posto. Izravna bruto dodana vrijednost turizma koja se računa kao zbroj dijela bruto dodane vrijednosti koju u gospodarstvu stvaraju turističke djelatnosti ili ostale djelatnosti koje služe izravno posjetiteljima u odgovoru na unutarnju turističku potrošnju bila je niža i iznosila 38,5 milijardi kuna te je činila 11,35 posto ukupnog BDV-a (tablica 9). Za usporedbu, izravna bruto dodana vrijednost turizma 2016. godine iznosila je 31,7 milijardi kuna, odnosno 10,9 posto ukupnog BDV-a. Turistički omjer (omjer unutarnje turističke potrošnje i ukupne ponude dobara i usluga) u 2019. iznosio je 0,0948, što znači da je 9,5 posto ukupne ponude dobara i usluga korišteno za podmirenje turističke potražnje.

Tablica 9.
Bruto dodana vrijednost turističkih djelatnosti, izravna bruto dodana vrijednost turističkih djelatnosti i izravni bruto domaći proizvod turizma u 2016. i 2019. godini

Napomena: * p.b. – postotni bod.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

	2016.	2019.	Indeks 2019./2016.
Bruto dodana vrijednost turističkih djelatnosti, u milijunima kuna	69.948	82.840	118,4
Udio bruto dodane vrijednosti turističkih djelatnosti u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti	24,0%	24,4%	0,40 p.b.*
Izravna bruto dodana vrijednost turizma, u milijunima kuna	31.734	38.509	121,3
Udio izravne bruto dodane vrijednosti turizma u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti	10,9%	11,35%	0,45 p.b.
Izravni BDP turizma, u milijunima kuna	40.040	48.739	121,7
Udio turizma u BDP-u	11,4%	11,8%	0,4 p.b.*

Tablica 10.
Unutarnja turistička potrošnja, u milijunima kuna, 2016. i 2019.

Izvor: Državni zavod za statistiku.

	2016.	2019.	Indeks 2019./2016.
Unutarnji turistički izdaci	76.955	89.642	116,5
dolazni	66.433	77.968	117,4
domaći	10.523	11.674	110,9
Ostale sastavnice turističke potrošnje	1.661	2.081	125,3
Ukupna unutarnja turistička potrošnja	78.616	91.724	116,7

UDIO SEKTORA TURIZMA U BRUTO DOMAĆEM PROIZVODU HRVATSKE ZA 2019. GODINU IZNOSIO JE 11,8 POSTO.

“ Poduzeća turističkog sektora čine više od petine (22,8 posto) ukupnog broja poduzeća u Hrvatskoj 2020. godine i na njih otpada 13,1 posto ukupne zaposlenosti poduzetničkog sektora.

Za procjenu doprinosa turističkog sektora broju poduzeća i ukupnoj zaposlenosti hrvatskog gospodarstva korištena je metodologija Eurostata. Prema toj je metodologiji sektor turizma sastavljen od pet djelatnosti: djelatnosti prijevoza, djelatnosti pružanja smještaja, djelatnosti pripreme i posluživanja hrane i pića, djelatnosti iznajmljivanja i zakupa motornih vozila te djelatnosti putničkih agencija. Obuhvat djelatnosti temelji se na Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti (NKD 2007.), i to na razini odjeljaka, skupina i razreda (4 znamenke). Djelatnost prijevoza obuhvaća sljedeće razrede: 4910 – Željeznički prijevoz putnika, međugradski, 4932 – Taksi služba, 4939 – Ostali kopneni prijevoz putnika, d. n., 5010 – Pomorski i obalni prijevoz putnika, 5030 – Prijevoz putnika unutrašnjim vodenim putovima te 5110 – Zračni prijevoz putnika. U djelatnost pružanja smještaja ulaze razredi iz područja H, odjeljka 55 (Smještaj): 5510 – Hoteli i sličan smještaj, 5520 – Odmarališta i slični objekti za kraći odmor i 5530 – Kampovi i prostori za kampiranje. Djelatnost pripreme i usluživanja hrane i pića obuhvaća razred 5610 – Djelatnosti restorana i ostalih objekata za pripremu i usluživanje hrane i razred 5630 – Djelatnosti pripreme i usluživanja pića. Djelatnost iznajmljivanja i zakupa motornih vozila sačinjava razred 7721 – Iznajmljivanje i davanje u zakup (leasing) opreme za rekreaciju i sport, i skupina N771 – Iznajmljivanje i davanje u zakup (leasing) motornih vozila. Djelatnost putničkih agencija obuhvaća cijeli odjeljak 79 – Putničke agencije, organizatori putovanja (turooperatori) i ostale rezervacijske usluge te djelatnosti povezane s njima.

Posljednji podaci o broju zaposlenih i broju poduzeća na ovoj razini NKD-a dostupni su za 2020. godinu iz baze podataka Državnog zavoda za statistiku Strukturne poslovne statistike⁴.

U turizmu u Hrvatskoj je 2020. godine bilo aktivno 29.665 poduzeća koja su zapošljavala 126.889 radnika. Poduzeća turističkog sektora čine više

⁴ Strukturne poslovne statistike (SPS) osiguravaju informacije o prihodima i rashodima, zaposlenosti, produktivnosti, nacionalnoj i regionalnoj specijalizaciji, veličini poduzeća, investicijama itd. Podaci su prikazani prema područjima i odjeljcima Nacionalne klasifikacije djelatnosti 2007. (NKD 2007.). Obuhvaćena su aktivna poduzeća – pravne i fizičke osobe – koja su, prema glavnoj djelatnosti, svrstana u područja B do N, te u odjeljak 95 područja S NKD-a 2007.

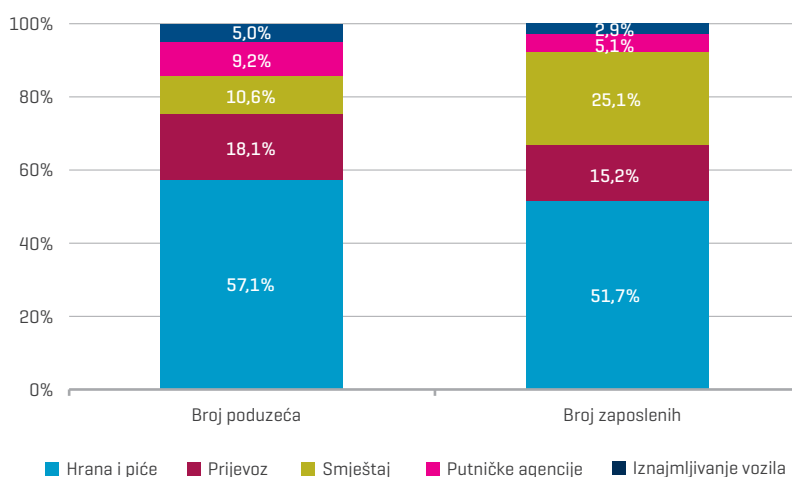
od petine [22,8 posto] ukupnog broja poduzeća u Hrvatskoj 2020. godine i na njih otpada 13,1 posto ukupne zaposlenosti poduzetničkog sektora. Turistički sektor obilježava ispodprosječni broj zaposlenih po poduzeću, 4,3 zaposlena, dok prosjek na razini hrvatskog gospodarstva iznosi 7,5 zaposlenih po poduzeću. Promotri li se vrijednost ovog pokazatelja po pojedinim turističkim djelatnostima, vidljivo je da se kao izrazito radno intenzivna djelatnost ističe djelatnost pružanja smještaja s 10,1 zaposlenih po poduzeću. U ostalim se djelatnostima prosječan broj zaposlenih po poduzeću kretao u rasponu od 2,4 zaposlena po poduzeću u djelatnosti putničkih agencija do 3,9 zaposlenih u djelatnosti ugostiteljstva.

Analiza strukture broja poslovnih subjekata po turističkim djelatnostima pokazuje kako više od polovice poduzeća, njih 16.945 [57,1 posto] čine poduzeća koja obavljaju djelatnost posluživanja hrane i pića, zatim slijede poduzeća registrirana u djelatnosti prijevoza [5.365 ili 18,1 posto] i poduzeća koja obavljaju djelatnost pružanja smještaja [3.133 ili 10,6 posto] (slika 19). Djelatnost iznajmljivanja vozila bilježi najmanji broj poslovnih subjekata, 1.497 [5 posto], dok putničke agencije čine 9,2 posto ukupnog broja poduzeća turističkog sektora u Hrvatskoj.

Struktura zaposlenosti po djelatnostima prikazuje u kojoj mjeri pojedine djelatnosti pridonose ukupnoj zaposlenosti sektora turizma (slika 19). Turističke djelatnosti s većim udjelom u ukupnom broju poduzeća ujedno su i djelatnosti s većim doprinosom zaposlenosti: djelatnost pripreme i usluživanja hrane i pića [51,7 posto], djelatnost pružanja smještaja [25,1 posto], prijevoz [15,2 posto], putničke agencije [5,1 posto] i djelatnost iznajmljivanja vozila [2,9 posto].

Slika 19.
Struktura poduzeća i
struktura zaposlenosti
po djelatnostima sektora
turizma, 2020.

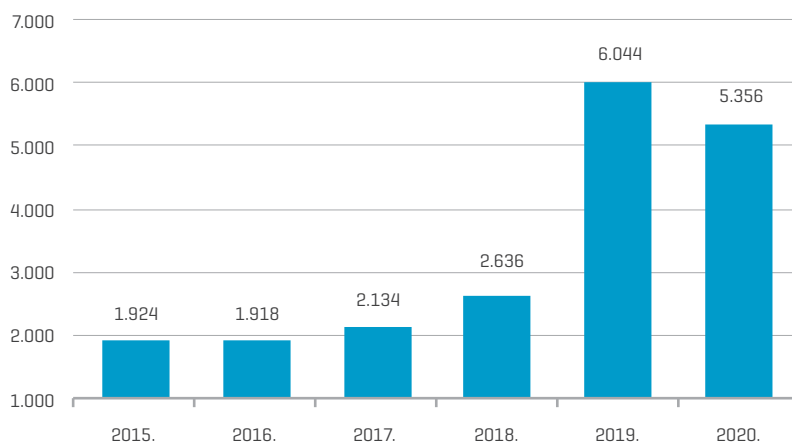
Izvor: Državni zavod za statistiku.



Promotri li se aktivnost turističkog sektora mjerena brojem aktivnih poduzeća i brojem zaposlenih tijekom razdoblja od 2015. do 2020. godine, mogu se uočiti dva podrazdoblja: razdoblje kontinuiranog rasta, od 2015. do 2019. godine te 2020. godina u kojoj je uslijedio međugodišnji pad i broja poduzeća i broja zaposlenih (slika 25). Dok je u razdoblju od 2015. do 2019. godine broj poduzeća ovog sektora rastao po prosječnoj godišnjoj stopi od 7,8 posto, a broj zaposlenih od 5,8 posto, u 2020. godini uslijedio je međugodišnji pad i broja poduzeća i broja zaposlenih. Tako je u turističkom sektoru 2020. godine bilo aktivno 7,7 posto manje poduzeća i 14,4 posto manje zaposlenih nego godinu dana ranije. Pad aktivnosti turističkog sektora u 2020. izravna je posljedica učinaka pandemije bolesti COVID-19 i uvođenja mjera za njeno suzbijanje, od kojih su za turizam najznačajnije bile zatvaranje gospodarstva i uvođenje ograničenja putovanja. Gledano po pojedinim turističkim djelatnostima, najveći pad broja poduzeća zabilježen je u djelatnosti putničkih agencija (-14 posto) i u djelatnosti prijevoza (-11 posto). Djelatnost iznajmljivanja vozila zabilježila je međugodišnji pad broja poduzeća od 10,3 posto, djelatnost posluživanja hrane i pića od 5,8 posto, a djelatnost pružanja smještaja od 3,5 posto. Slična kretanja zabilježena su i u terminima zaposlenosti. Najveći pad zaposlenosti zabilježen je u djelatnosti pružanja smještaja, od 22,7 posto, iza koje slijedi djelatnost putničkih agencija u kojoj je zaposlenost smanjena za 18,9 posto. Zaposlenost u djelatnosti posluživanja hrane i pića ostvarila je u 2020. godini međugodišnji pad od 10,9 posto, u djelatnosti prijevoza od 9,6 posto, a u djelatnosti iznajmljivanja vozila od 8,1 posto.

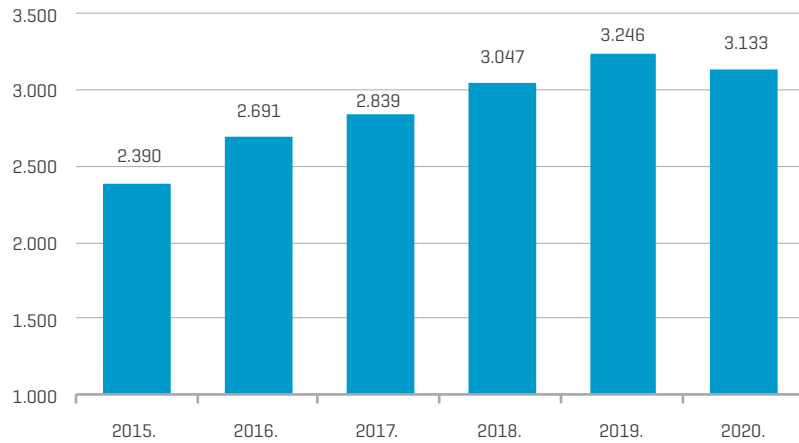
Slika 20.
Broj poduzeća u
djelatnosti prijevoza,
2015. do 2020.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



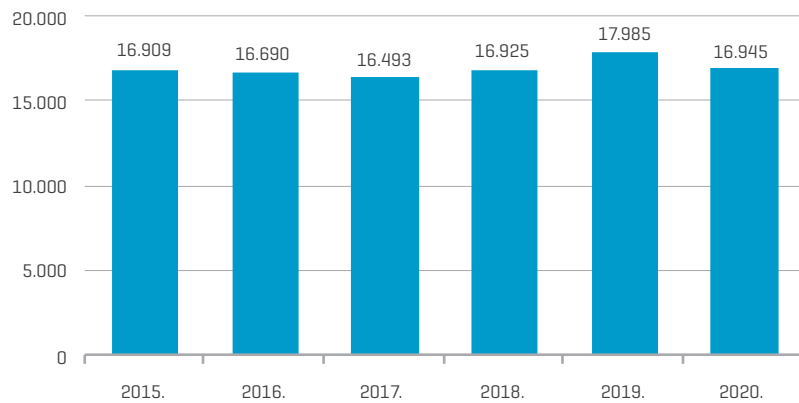
Slika 21.
Broj poduzeća u djelatnosti pružanja smještaja, 2015. do 2020.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



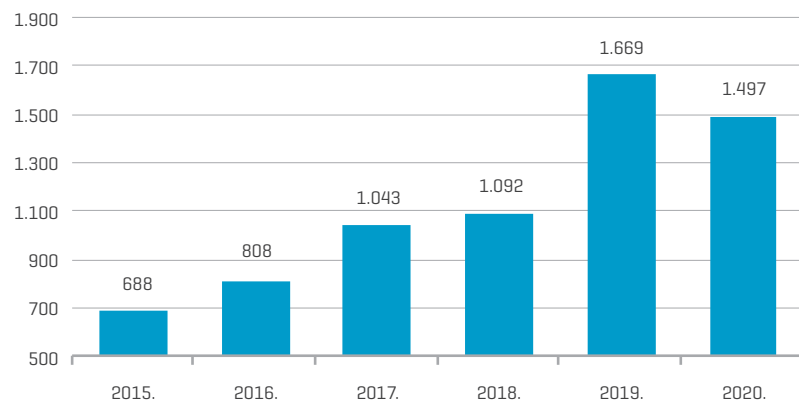
Slika 22.
Broj poduzeća u djelatnosti posluživanja hrane i pića, 2015. do 2020.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



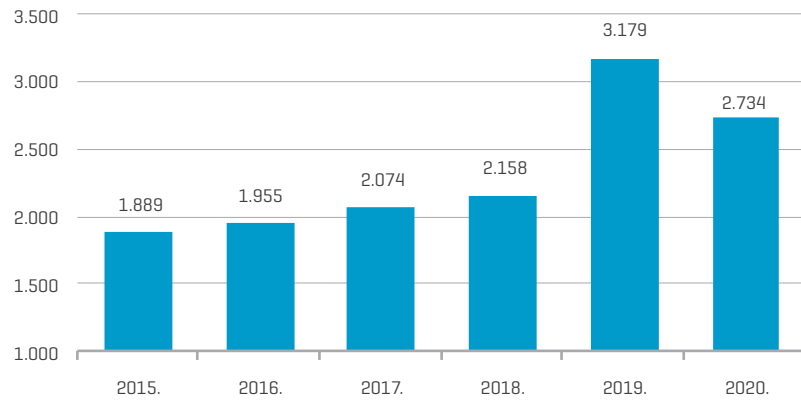
Slika 23.
Broj poduzeća u djelatnosti iznajmljivanja vozila, 2015. do 2020.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



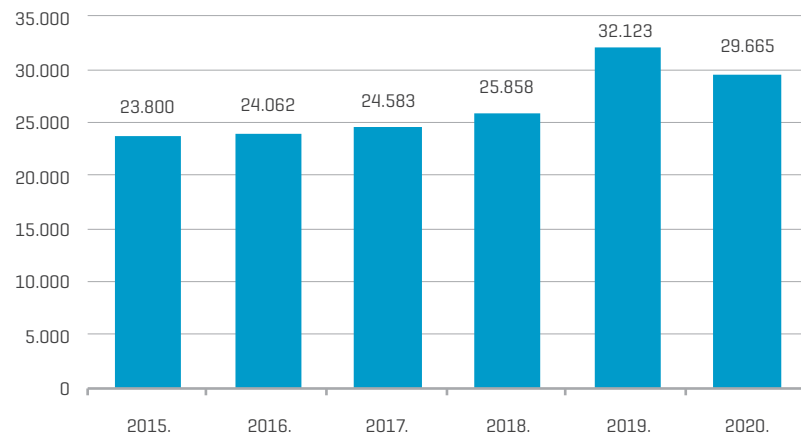
Slika 24.
Broj poduzeća u djelatnosti putničkih agencija, 2015. do 2020.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



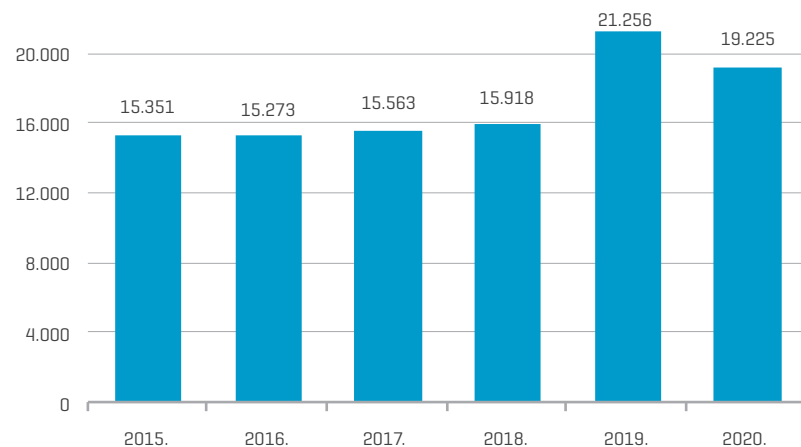
Slika 25.
Broj poduzeća u turističkom sektoru, 2015. do 2020.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



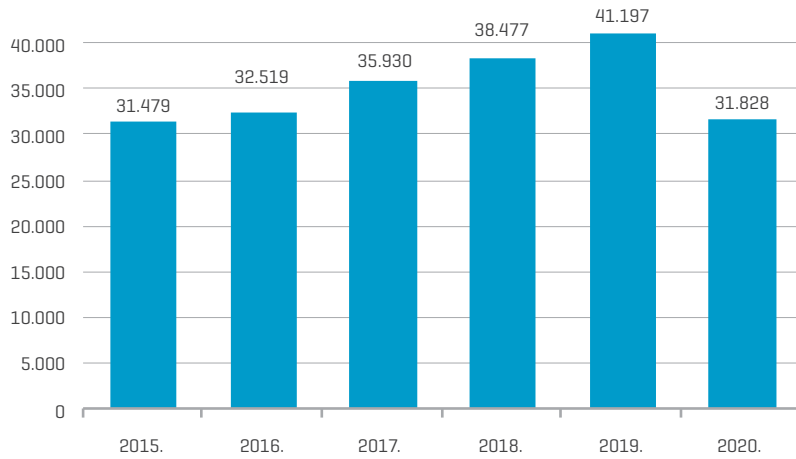
Slika 26.
Broj zaposlenih u djelatnosti prijevoza, 2015. do 2020.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



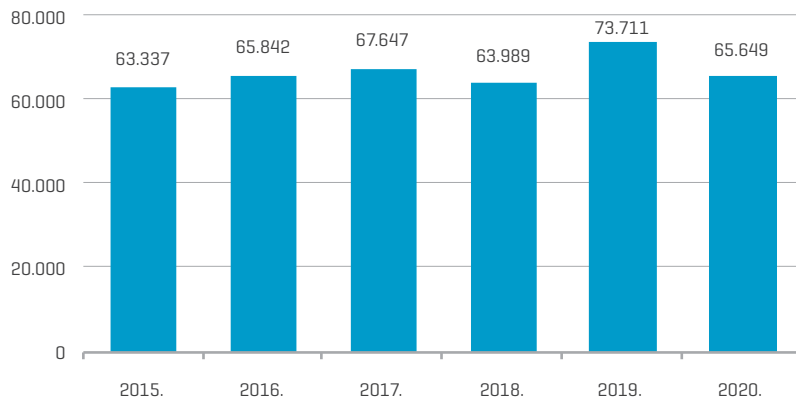
Slika 27.
Broj zaposlenih u djelatnosti pružanja smještaja, 2015. do 2020.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



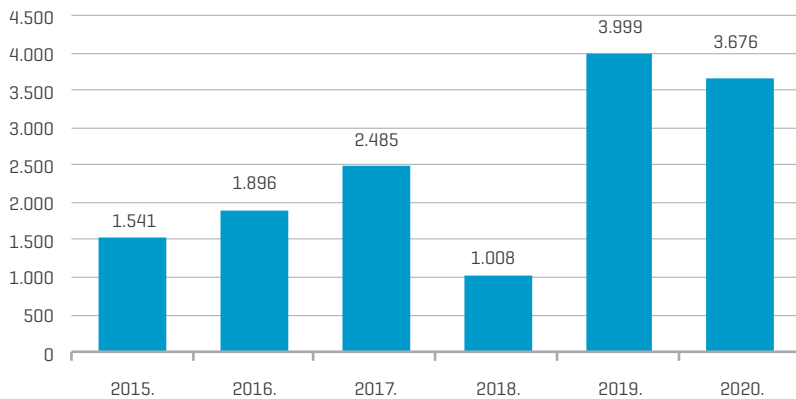
Slika 28.
Broj zaposlenih u djelatnosti posluživanja hrane i pića, 2015. do 2020.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



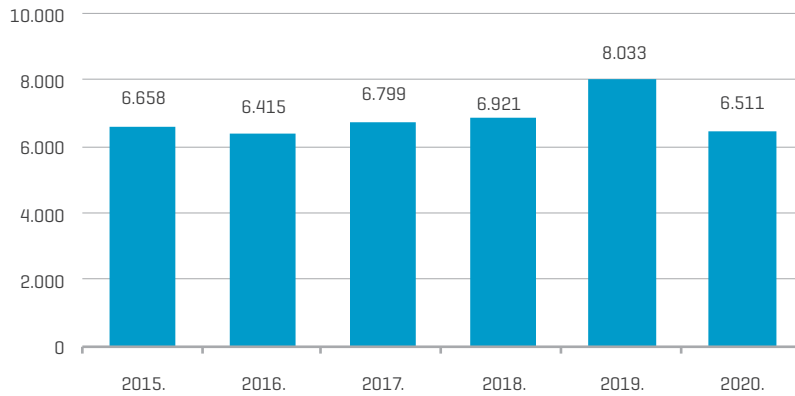
Slika 29.
Broj zaposlenih u djelatnosti iznajmljivanja vozila, 2015. do 2020.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



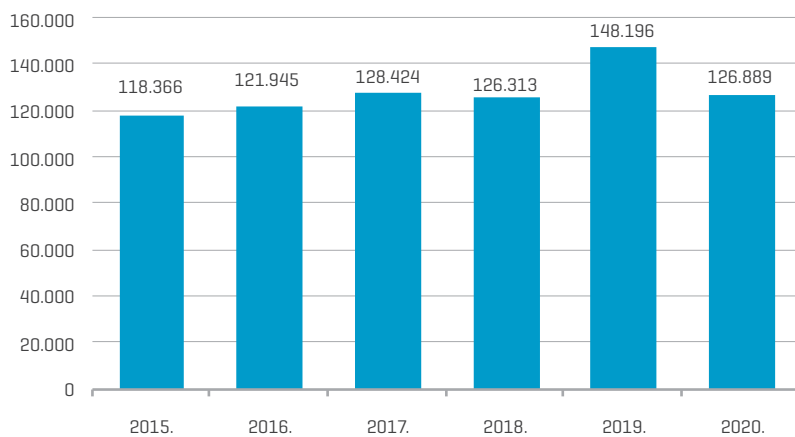
Slika 30.
Broj zaposlenih u djelatnosti putničkih agencija, 2015. do 2020.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



Slika 31.
Broj zaposlenih u turističkom sektoru, 2015. do 2020.

Izvor: Državni zavod za statistiku.



“**Turizam je 2021. godine ostvario devizne prihode u visini od 9,1 milijarde eura, što je bilo na razini od 86,7 posto deviznih prihoda ostvarenih u pretpandemijskoj 2019. godini.**

Hrvatski turizam je 2021. godine ostvario devizne prihode u visini od 9,1 milijarde eura, stvarajući tako 16 posto bruto domaćeg proizvoda⁵ (slika 32). Premda su se devizni prihodi od stranih turista u 2021. povećali za 92,3 posto u odnosu na prethodnu godinu, još uvijek nije dostignuta razina iz pretpandemijske 2019. godine od 10,5 milijardi eura.

Kao posljedica snažnog rasta deviznih prihoda od turizma u 2021. godini, povećao se i udio turističkog sektora u ukupnom izvozu roba i usluga hrvatskog gospodarstva. Prema preliminarnim podacima Hrvatske narodne banke (HNB-a), turistički sektor s deviznim prihodima u visini od 9,1 milijarde eura u 2021. godini čini 30,5 posto ukupnog hrvatskog izvoza. Za usporedbu, u pandemijskoj 2020. godini taj je udio bio znatno niži, 22,8 posto, dok je 2019. godine iznosio 37,4 posto.

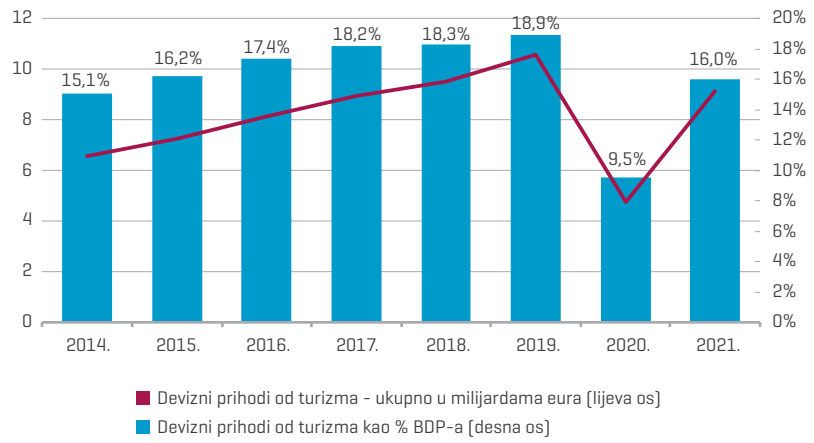
⁵ Procjena na temelju podataka Hrvatske narodne banke.

Slika 32.

Devizni prihodi od turizma u Hrvatskoj, 2014. – 2021.

Napomena: Udio deviznih prihoda u BDP-u za 2020. godinu procijenjen je na temelju podataka Eurostata.

Izvor: Hrvatska narodna banka.



Najveća trgovačka društva

Prema podacima Poslovne Hrvatske, u 2021. godini su u djelatnosti 55.10 “Hoteli i sličan smještaj” bila aktivna 1.454 poslovna subjekta⁶ koja su ostvarila ukupne prihode od 8,2 milijarde kuna. Za usporedbu, godinu dana ranije je 1.404 aktivnih poslovnih subjekata ove djelatnosti ostvarilo nižu razinu ukupnih prihoda, od 7,2 milijarde kuna. S obzirom na veličinu⁷ poslovnih subjekata u 2021. godini bilo je 1.159 mikro, 217 malih, 64 srednje velikih i 14 velikih poduzeća. Analiza financijskih pokazatelja deset vodećih trgovačkih društava u djelatnosti “Hoteli i sličan smještaj” ukazuje na pozitivna kretanja sektora tijekom 2021. godine (tablica 11). Osnovna obilježja poslovanja promatrane grupe turističkih poduzeća su povećanje prihoda i zaposlenosti te poslovanje s dobiti. Ukupni prihodi deset vodećih trgovačkih društava ovog sektora u 2021. godini iznosili su 6,1 milijardu kuna i bili veći za 128,3 posto u odnosu na prethodnu godinu. Broj zaposlenih povećan je s ukupno 15.281 u 2020. na 18.252 u 2021. godini (rast od 19,4 posto). Dok je deset vodećih hotelskih poduzeća u 2020. godini kumulativno poslovalo s gubitkom od 1,5 milijardi kuna, u 2021. godini ostvarena je kumulativna dobit u visini od 954,3 milijuna kuna. Među deset vodećih trgovačkih društava u djelatnosti “Hoteli i sličan smještaj”, svega je jedno društvo 2021. godinu zaključilo s negativnim poslovnim rezultatom, društvo Sunce hoteli d.d. s gubitkom od 2,6 milijuna kuna. Najveću bruto dobit ostvarila su društva Valamar Riviera d.d. i Maistra d.d. u visini od 371,1 i 197,6 milijuna kuna. Snažniji rast prihoda od rasta zaposlenosti doveo je do povećanja proizvodnosti rada na razini grupe deset vodećih društava ovog sektora sa 175,3 tisuće kuna u 2020. na 335 tisuća kuna u 2021. godini. Vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti za deset vodećih turističkih poduzeća u 2021. godini iznosila je 1,4, što u odnosu na 2020. godinu predstavlja poboljšanje od 61,1 posto. Prilikom tumačenja koeficijenta tekuće likvidnosti valja napomenuti kako su u djelatnostima poput turizma niže vrijednosti likvidnosti (uz preduvjet da

⁶ Obuhvat se odnosi samo na subjekte koji predaju godišnja financijska izvješća.

⁷ Prema Zakonu o računovodstvu [NN 78/15, 134/15] poduzetnici se ovisno o pokazateljima (ukupna aktiva, prihodi i prosječni broj radnika) razvrstavaju u četiri kategorije: mikro, mali, srednji i veliki poduzetnici. Mikro poduzetnici su subjekti s aktivom do 2,6 milijuna kuna, prihodima do 5,2 milijuna kuna i s godišnjim prosjekom od 10 zaposlenih. Mali poduzetnici su oni koji ne ulaze u kategoriju mikro poduzetnika i aktiva im iznosi do 30 milijuna kuna, prihodi do 60 milijuna kuna te u prosjeku godišnje zapošljavaju 50 zaposlenih. Srednji poduzetnici su oni koji ne ulaze u prve dvije kategorije i aktiva im iznosi do 150 milijuna kuna, prihodi do 300 milijuna kuna, a prosječan broj radnika tijekom poslovne godine je 250. Veliki poduzetnici prelaze pokazatelje za srednje poduzetnike u 2 od 3 kriterija.

su ostali pokazatelji poslovanja pozitivni] često povezane sa znatno kraćim rokovima plaćanja dobavljačima [30 do 60 dana] u usporedbi s rokovima za naplatu potraživanja. Koefficient zaduženosti u 2021. godini iznosio je 0,39, što je za 9,6 posto ispod razine od 0,42 iz 2020. Zanimljiv je podatak da deset vodećih trgovačkih društava u 2021. godini ostvaruje čak 42,7 posto ukupnih prihoda u djelatnosti "Hoteli i sličan smještaj".

Tablica 11.
Prosječne vrijednosti odabranih pokazatelja poslovanja deset vodećih trgovačkih društava u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane u 2020. i 2021. godini

Napomene: Bruto marža = bruto dobit/ukupan prihod*100; koefficient tekuće likvidnosti = kratkotrajna imovina/kratkoročne obveze; koefficient zaduženosti = ukupne obveze/ukupna imovina; produktivnost = ukupan prihod/broj zaposlenih.

Izvor: Poslovna Hrvatska.

	2020.	2021.	2021./2020.
Ukupni prihod (u milijunima kuna)	2.678,6	6.115,0	228,3
Dobit prije oporezivanja (u milijunima kuna)	-1.473,8	954,3	747,9
Broj zaposlenih	15.281	18.252	119,4
Bruto marža (u %)	-55,0	15,6	-28,4
Proizvodnost rada (prihod u tisućama kuna po zaposlenom)	5,9	2,7	46,3
Koefficient obrtaja ukupne imovine	175,29	335,03	191,1
Koefficient tekuće likvidnosti	0,1	0,3	215,1
Koefficient ukupne zaduženosti	0,8	1,4	161,1

U tablici 12 prikazani su ključni pokazatelji poslovanja deset vodećih poduzeća iz hrvatskog turističkog sektora. Mjereno ukupnim prihodima, unutar deset vodećih društava turističkog sektora u 2021. godini nalaze se redom Valamar Riviera d.d., Maistra d.d., Plava laguna d.d., Arena Hospitality Group d.d., Jadranka turizam d.o.o., Sunce hoteli d.d., Jadranski luksuzni hoteli d.d., Punta Skala d.o.o., Imperial Riviera d.d. i Solaris d.d.

Tablica 12.
Odabrani pokazatelji deset najvećih trgovačkih društava prema prihodima u 2021. godini

	Ukupni prihod (u mil. kuna)	Bruto dobit (u mil. kuna)	Koefficient zaduženosti	Koefficient tekuće likvidnosti	Bruto marža [%]	Produktivnost (u tis. kuna)
Valamar Riviera d.d.	1.691,4	371,1	0,52	0,99	21,9	526,8
Maistra d.d.	1.189,1	197,6	0,39	1,04	16,6	665,4
Plava laguna d.d.	999,1	166,8	0,29	1,95	16,7	622,5
Arena Hospitality Group d.d.	416,6	13,8	0,30	1,91	3,3	591,7
Jadranka turizam d.o.o.	349,3	31,9	0,43	1,26	9,1	497,6
Sunce hoteli d.d.	326,5	-2,6	0,33	2,78	-0,8	358,8
Jadranski luksuzni hoteli d.d.	312,3	18,9	0,54	0,78	6,0	613,5
Punta Skala d.o.o.	289,1	145,1	0,33	0,07	50,2	1.588,7
Imperial Riviera d.d.	280,4	8,3	0,15	6,68	3,0	536,2
Solaris d.d.	261,1	3,2	0,59	0,90	1,2	32,2

Napomene: Bruto marža = bruto dobit/ukupan prihod*100; koefficient tekuće likvidnosti = kratkotrajna imovina/kratkoročne obveze; koefficient zaduženosti = ukupne obveze/ukupna imovina; produktivnost = ukupan prihod/broj zaposlenih.

Izvor: Poslovna Hrvatska.

U 2021. GODINI JE DESET VODEĆIH TRGOVAČKIH DRUŠTAVA DJELATNOSTI "HOTELI I SLIČAN SMJEŠTAJ" OSTVARILO UKUPNE PRIHODE OD 6,1 MILIJARDE KUNA, ŠTO JE 128,3 POSTO VIŠE NEGO PRETHODNE GODINE.

“ Najveće prihode u 2021. godini ostvarila su društva Valamar Riviera d.d. [1,7 milijardi kuna] i Maistra d.d. [1,2 milijarde kuna].

Od deset najvećih trgovačkih društava u sektoru turizma u stopostotnom privatnom vlasništvu nalaze se Maistra d.d. [100 posto domaći kapital], Plava laguna d.d. [85 posto strani kapital], Jadranka turizam d.o.o. [100 posto domaći kapital], Sunce hoteli d.d. [100 posto domaći kapital], Jadranski luksuzni hoteli d.d. [31 posto strani kapital] i Punta Skala d.o.o. [100 posto strani kapital]. U mješovitom vlasništvu s udjelom privatnog vlasništva većim od 50 posto nalaze se Valamar Riviera d.d. [48 posto strani kapital], Arena Hospitality Group d.d. [1 posto strani kapital], Imperial Riviera d.d. [100 posto domaći kapital] i Solaris d.d. [100 posto domaći kapital].

Tablica 13.

Deset vodećih trgovačkih društava u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane u 2021. godini prema podrijetlu kapitala i vrsti vlasništva

	Podrijetlo kapitala	Vlasništvo
Valamar Riviera d.d.	48% strani kapital	> 50% privatno vlasništvo
Maistra d.d.	100% domaći kapital	privatno vlasništvo
Plava laguna d.d.	85% strani kapital	privatno vlasništvo
Arena Hospitality Group d.d.	1% strani kapital	> 50% privatno vlasništvo
Jadranka turizam d.o.o.	100% domaći kapital	privatno vlasništvo
Sunce hoteli d.d.	100% domaći kapital	privatno vlasništvo
Jadranski luksuzni hoteli d.d.	31% strani kapital	privatno vlasništvo
Punta Skala d.o.o.	100% strani kapital	privatno vlasništvo
Imperial Riviera d.d.	100% domaći kapital	> 50% privatno vlasništvo
Solaris d.d.	100% domaći kapital	> 50% privatno vlasništvo

Izvor: Poslovna Hrvatska.

Izvještaj sa Zagrebačke burze

“Indeks CROBEXturist je u 2021. godini ostvario međugodišnji rast od 3,3 posto, a u razdoblju od siječnja do lipnja 2022. godine međugodišnji pad od 1,4 posto.

Na Zagrebačku burzu⁸ uvrštena su dvadeset i dva dionička društva iz djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane. Od vodećih deset društava iz hotelske djelatnosti na Zagrebačku burzu uvršteno je njih sedam, i to redom Arena Hospitality Group d.d., Imperial Riviera d.d., Maistra d.d., Plava laguna d.d., Valamar Riviera d.d., Sunce hoteli d.d. i Solaris d.d.

U sastavu burzovnog indeksa Zagrebačke burze CROBEX nalaze se tri trgovačka društva iz turističkog sektora, Arena Hospitality Group d.d. s težinom u indeksu od 9,33 posto, Valamar Riviera d.d. s težinom u indeksu od 9,12 posto i Plava laguna d.d. s težinom u indeksu od 4,51 posto.

Kako bi se olakšalo praćenje tržišnih trendova i donošenje investicijskih odluka, od 22. veljače 2013. godine na Zagrebačku burzu uvedeni su i sektorski indeksi koji su uobičajeni na velikim svjetskim burzama. Jedan od takvih indeksa je i CROBEXturist kojim se prate prinosi i rizici u sektoru turizma. Radi se o cjenovnom indeksu, a uvjeti za uvrštenje u indeks su najmanje 60 posto dana trgovanja i *free float* tržišna kapitalizacija veća od 10 milijuna kuna, dok je broj sastavnica neograničen [pri čemu svaka sastavnica ima jednaku težinu u indeksu]⁹. Bazni je datum 21. veljače 2013., a bazna vrijednost 1.000. U sastavu ovog indeksa trenutno se nalaze dionice društava Arena Hospitality Group d.d., FTB Turizma d.d., Plave lagune d.d. i Valamar Riviere d.d. Indeks CROBEXturist u 2021. godini ostvario je rast od 3,3 posto u odnosu na prethodnu godinu, dok je godinu dana ranije ostvario međugodišnji rast od 0,61 posto. Dionica Valamar Riviere d.d. u 2021. godini bila je treća po redu najtrgovanija dionica na Zagrebačkoj burzi te je ostvarila međugodišnji rast prometa od 11,49 posto. Dionica društva Villa Dubrovnik d.d. u 2021. godini je bila dionica s najvećim porastom cijene. Prema podacima trgovanja na Zagrebačkoj burzi, od siječnja do lipnja 2022. godine indeks CROBEXturist zabilježio je međugodišnji pad od 1,36 posto, a druga po redu dionica s najvećim prometom bila je dionica Valamar Riviere d.d.

⁸ Informacije preuzete sa Zagrebačke burze, <https://www.zse.hr>

⁹ Prema Odluci o indeksu CROBEXplus® i sektorskim indeksima od 20. siječnja 2020. godine. Preuzeto s: https://zse.hr/UserDocsImages/index_documents/CROBEXplus_20200120153441-2020-CROBEXplus-Odluka.pdf

Turizam u EU-27 u 2022. i 2021. godini

Turizam u EU-27 u 2022. godini

Tijekom prvih sedam mjeseci ove godine u turističkom smještaju u EU-27 ostvareno je 1,4 milijarde noćenja, što je 648,6 milijuna noćenja više (12,1 posto) nego u istom razdoblju 2021. godine. S iznimkom Švedske koja je ostvarila pad noćenja od 5,9 posto, ostale su zemlje EU-a tijekom promatranog razdoblja zabilježile pozitivne trendove, pri čemu je najveći porast u apsolutnom iznosu zabilježen u Španjolskoj (149,7 milijuna noćenja), dok najveću postotnu promjenu bilježi Austrija (rast od 186,9 posto). U strukturi noćenja, s udjelom od 56,4 posto, prevladavaju domaći turisti. S obzirom na podrijetlo turista, u prvih sedam mjeseci 2022. u EU-27 ostvareno je 205,7 posto više noćenja stranih gostiju u odnosu na isto razdoblje 2021. godine, što je značajno iznad porasta broja noćenja domaćih turista od 41,6 posto.

“U prvih je sedam mjeseci ove godine u 11 zemalja, među kojima se nalazi i Hrvatska, ostvareno više od 90 posto noćenja turista iz istog razdoblja 2019.

Međutim, usporede li se ovi podaci ostvareni na razini EU-27 s razdobljem od siječnja do srpnja 2019. godine, uočava se pad broja noćenja turista za 13,1 posto. Gledano po državama članicama, samo dvije zemlje ostvaruju rast broja noćenja, i to Danska od 8,6 posto i Nizozemska od 1,6 posto. Više od 90 posto ukupnog broja noćenja turista iz istog razdoblja 2019. ostvareno je u 11 zemalja, među kojima se nalazi i Hrvatska. To su redom: Belgija (99,2 posto), Slovenija (98,2 posto), Češka (97,9 posto), Francuska (97,9 posto), Hrvatska (97,1 posto), Portugal (96 posto), Poljska (94,5 posto), Španjolska (93,8 posto), Finska (92,1 posto), Luksemburg (92,1 posto) i Austrija (90,7 posto). U ostalim se zemljama zaostajanje u odnosu na 2019. godinu kretalo u rasponu od -35,8 posto u Švedskoj do -12,1 posto u Grčkoj.

Iako sve države članice EU-a bilježe porast broja noćenja stranih turista u odnosu na 2021., još uvijek nisu ostvarene razine iz 2019. godine. U razdoblju od siječnja do srpnja ove godine u EU-27 strani turisti ostvarili su 20,5 posto noćenja manje u odnosu na prvih sedam mjeseci 2019. Gledano po zemljama, niti jedna država članica nije ostvarila razinu iz 2019. U Švedskoj, Latviji i Estoniji je u razdoblju od siječnja do srpnja ove

TIJEKOM PRVIH SEDAM MJESECI OVE GODINE U
TURISTIČKOM SMJEŠTAJU U EU-27 OSTVARENO
JE 1,4 MILIJARDE NOĆENJA, ŠTO JE 12,1 POSTO
NOĆENJA VIŠE NEGO U ISTOM RAZDOBLJU 2021.
GODINE.

godine ostvarena polovica broja noćenja stranih gostiju iz istog razdoblja 2019. Istovremeno, Danska, Hrvatska, Luksemburg i Portugal su zabilježile do 10 posto noćenja stranih gostiju manje. Hrvatska se tako sa svega 4,1 posto noćenja stranih turista manje u odnosu na prvih sedam mjeseci 2019. godine, svrstala na izvrsno drugo mjesto, iza Danske [-3,1 posto].

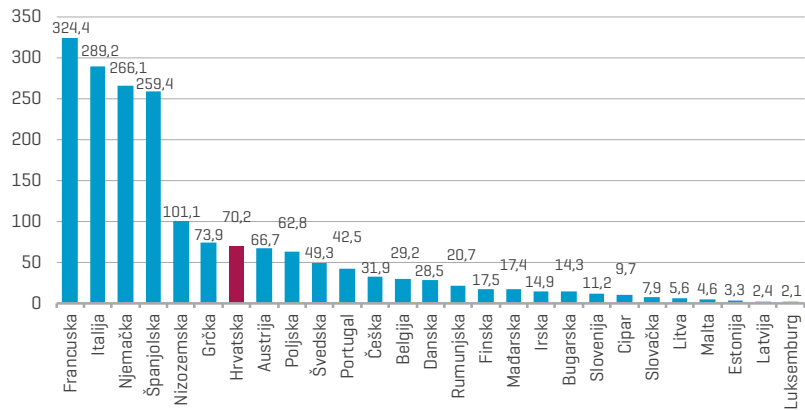
Broj noćenja domaćih turista ostvarenih na području EU-a u razdoblju od siječnja do srpnja 2022. godine približio se razini iz 2019. [93,4 posto]. Pritom je porast broja noćenja domaćih turista u odnosu na prvih sedam mjeseci 2019. godine ostvaren u 16 zemalja, među kojima predvode Malta [46,4 posto] i Slovenija [36,7 posto]. Hrvatska je s ostvarenih 10,6 posto više noćenja domaćih turista nego u prvih sedam mjeseci 2019. godine zauzela 9. mjesto. Najveće zaostajanje u odnosu na ostvarenje iz 2019. godine bilježe Švedska s 30,8 posto, Slovačka s 24,9 posto i Grčka s 20,8 posto noćenja domaćih turista manje.

Turizam u EU-27 u 2021. godini

2021. godinu obilježio je oporavak turističkog sektora u zemljama EU-27. U turističkim smještajnim objektima EU-a u 2021. ostvareno je 1,8 milijardi noćenja turista, što je 27 posto više u odnosu na 2020. godinu, dok je u usporedbi s 2019. godinom ostvaren pad broja turističkih noćenja od 39 posto. Nešto manje od dvije trećine ukupnog broja turističkih noćenja na razini EU-27 2021. godine ostvareno je u četiri države članice: Francuskoj [19,7 posto], Italiji [15,4 posto], Njemačkoj [14,2 posto] i Španjolskoj [13,8 posto]. Promatrajući distribuciju noćenja prema vrsti smještaja, najpopularniji su bili hoteli i slični smještaj [56,3 posto], iza kojih slijedi privatni smještaj [25,3 posto] te kampovi i mjesta za kampiranje [18,4 posto]. Međutim, postoje značajne razlike među zemljama, tako da su u Bugarskoj, Cipru i Malti hoteli pokrivali više od 90 posto zauzetih smještajnih kapaciteta, dok je više od polovice turističkih noćenja u Belgiji i Hrvatskoj provedeno u privatnom smještaju. Najveći udio noćenja turista u kampovima i mjestima za kampiranje ostvarile su Danska, Francuska i Luksemburg, više od trećine ukupno ostvarenih noćenja.

Slika 33.
Noćenja turista, u milijunima, države EU-27 u 2021. godini

Izvor: Eurostat.



Gledano po državama članicama, u usporedbi s 2020. do povećanja broja noćenja turista u 2021. došlo je u većini država, njih 23. Smanjenje broja turističkih noćenja bilježe samo Latvija [-17,6 posto], Slovačka [-16,1 posto] i Austrija [-15,7 posto]. S druge strane, najveći rast zabilježen je u mediteranskim zemljama, Cipru [161,5 posto], Grčkoj [97,6 posto], Španjolskoj [79,3 posto] i Hrvatskoj [72,1 posto]. Usporedi li se broj turističkih noćenja u 2021. s pretpandemijskom 2019. godinom, najsporiji oporavak turizma zabilježen je u Latviji, Slovačkoj, Malti i Mađarskoj, u kojima je broj noćenja turista smanjen za 50 posto. Nasuprot njima, najmanji pad broja noćenja turista, manje od 20 posto, istovremeno bilježe Danska [-16,5 posto] i Nizozemska [-18,1 posto].

Pojava pandemije u ožujku 2020. dovela je do pomaka prema domaćem turizmu. Dok su noćenja međunarodnih gostiju u 2021. pala za 57 posto u odnosu na 2019., noćenja domaćih turista smanjena su za 15 posto. Kao posljedica takvih kretanja udio noćenja međunarodnih gostiju u turističkom smještaju u EU-u smanjio se s 47 posto u 2019. na 29 posto u 2020., dok se u 2021. povećao na 31 posto ukupnih ostvarenih noćenja. Usprkos tome što je domaći turizam bio manje pogođen pandemijom, on nije mogao u potpunosti nadoknaditi pad međunarodnog turizma.

Na razini EU-27 u 2021. godini ostvareno je 43 posto više noćenja međunarodnih turista nego godinu dana ranije. Gledano po državama članicama, porast noćenja stranih turista bilježi njih 19 [tablica 14]. Pritom predvodi Cipar s međugodišnjom stopom rasta od 211 posto, iza kojeg slijede Grčka s rastom od 125 posto, Španjolska [88 posto], Rumunjska [84 posto] te Hrvatska [78 posto]. Najveće međugodišnje smanjenje broja noćenja stranih turista u 2021. godini zabilježile su Latvija [-43 posto], Slovačka [-37 posto] i Austrija [-22 posto]. Iz tablice 14 i slike 34 vidljivo je da još uvijek nisu dosegnute razine turističkog prometa stranih gostiju iz 2019., godine prije pandemije. Hrvatska i Luksemburg dosegli su više od 70 posto razine iz 2019., dok su strani turisti u Latviji, Slovačkoj i Češkoj 2021. proveli manje od četvrtine noćenja ostvarenih 2019. godine.

Tablica 14.

Noćenja stranih i domaćih turista u EU-27 i odabranim zemljama u 2021. u usporedbi s 2020. i 2019. godinom (stope promjene) i udio noćenja stranih turista u ukupnom broju noćenja u 2021., 2020. i 2019. godini

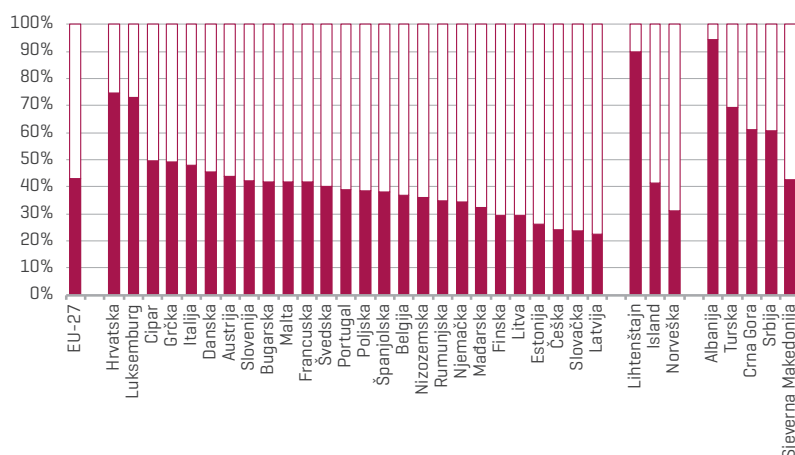
	Stopa promjene broja noćenja 2021./2020. [%]		Stopa promjene broja noćenja 2021./2019. [%]		Udio noćenja stranih gostiju u ukupnom broju noćenja [%]		
	Strani turisti	Domaći turisti	Strani turisti	Domaći turisti	2021.	2020.	2019.
EU-27	43	27	-57	-15	31	29	47
Belgija	19,9	57	-63	0,3	27	32	50
Bugarska	72	32	-54	-1	45	39	64
Češka	-11	6	-76	-15	21	24	48
Danska	23	20	-55	6	21	20	38
Njemačka	-3	3	-66	-32	12	12	20
Estonija	-9	20	-71	5	32	38	63
Irska	16	-17	-68	-40	35	28	50
Grčka	125	22	-51	-37	80	68	84
Španjolska	88	73	-62	-15	44	42	64
Francuska	35	45	-55	-1	16	17	30
Hrvatska	78	36	-25	4	90	87	92
Italija	62	28	-52	-15	37	31	51
Cipar	211	42	-51	53	84	71	94
Latvija	-43	9	-78	-9	36	52	70
Litva	6	14	-71	-9	21	23	46
Luksemburg	51	-1	-27	-13	86	80	88
Mađarska	34	14	-68	-30	29	26	47
Malta	64	23	-58	42	85	81	95
Nizozemska	-13	29	-64	15	18	25	42
Austrija	-22	-5	-56	-27	60	65	71
Poljska	8	24	-62	-25	11	13	20
Portugal	50	33	-61	-14	47	44	66
Rumunjska	84	40	-65	-24	9	7	18
Slovenija	43	10	-58	-47	43	36	72
Slovačka	-37	-10	-76	-42	18	24	35
Finska	-9	28	-70	-4	12	16	31
Švedska	47	23	-59	-8	13	11	25
Island	68	32	-58	78	61	55	87
Lihtenštajn	26	82	-10	43	96	97	98
Norveška	0	17	-69	-3	12	14	30
Švicarska	n.p.	n.p.	n.p.	n.p.	n.p.	n.p.	48
Crna Gora	327	10	-39	-22	87	64	90
Sjeverna Makedonija	165	5	-57	-10	51	29	69
Srbija	92	16	-39	-5	30	20	40
Turska	129	47	-31	3	53	42	63

Izvor: Eurostat.

Gledano prema vrsti turističkog smještaja, sve tri vrste turističkog smještaja u 2021. godini bilježe porast broja noćenja u odnosu na 2020. godinu. Broj noćenja u hotelima povećao se za 32,9 posto, no još uvijek je za 43,0 posto manji u odnosu na 2019. Broj noćenja u smještaju za odmor i ostalom smještaju za kratkotrajni boravak te noćenja u kampovima povećao se za 28,1 posto odnosno 35 posto u 2021. u odnosu na 2020., a pri čemu je i dalje ispod razina iz 2019. [-27,7 posto odnosno -4,7 posto].

Slika 34.
Broj noćenja stranih turista u EU-27 i odabranim zemljama u 2021. godini kao postotak ukupnog broja noćenja iz 2019. (2019. = 100)

Izvor: Eurostat.



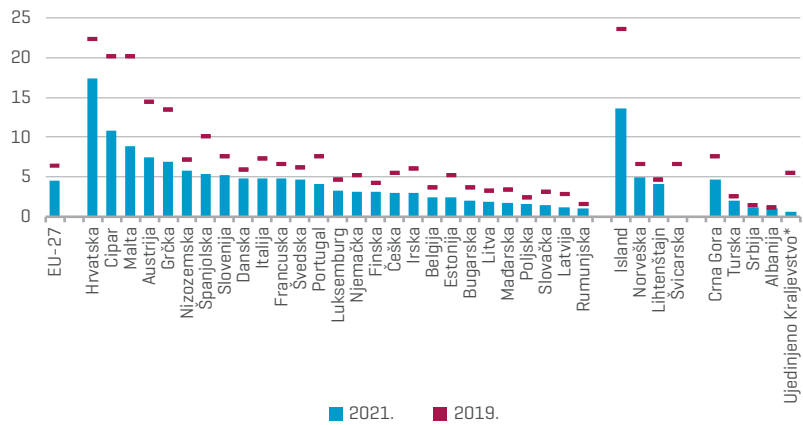
Promotri li se vrijednost pokazatelja intenziteta turizma koji pokazuje broj noćenja po stanovniku određene zemlje, najposjećenija turistička odredišta u 2021. godini bila su Hrvatska sa 17,4 noćenja, Cipar s 10,9 noćenja i Malta s 8,9 noćenja po stanovniku. Na razini EU-27 u 2021. godini zabilježeno je 4,2 noćenja po stanovniku. Za usporedbu, 2019. godine i na razini EU-27 i na razini pojedine države članice vrijednosti ovog pokazatelja bile su značajno više. Tako je 2019. na razini EU-27 ostvareno 6,4 noćenja po stanovniku, dok je primjerice u Hrvatskoj ostvareno 22,4, a na Cipru i Malti 20,1 noćenje po stanovniku. Ovaj pokazatelj ne mjeri samo popularnost određene destinacije, već i pritisak koji turizam stvara na određeni prostor. Očekivano, vrijednost ovog pokazatelja je veća u manjim zemljama.

Regionalni podaci o ostvarenim turističkim rezultatima u 2021. godini na razini NUTS3, pokazuju kako je najveći broj gostiju privukla talijanska regija Venecija, 1,4 posto ukupnog broja noćenja turista zabilježenih u EU-27 tijekom iste godine, iza koje slijede francuska regija glavnog grada Pariza i Bolzano na sjeveru Italije. U 2021. prvih 30 NUTS3 regija činilo je 24 posto svih noćenja provedenih u 1.166 NUTS3 regija u EU-u. Među prvih 30 najposjećenijih NUTS3 regija nalaze se i tri hrvatske regije, i to Istarska županija [5. mjesto], Splitsko-dalmatinska [17. mjesto] i Primorsko-goranska županija [18. mjesto].

Slika 35.
Intenzitet turizma u
EU-27 i odabranim
zemljama u 2019. i 2021.
godini

Napomena: * Podatak za 2021. godinu nije dostupan te se odnosi na 2020. godinu.

Izvor: Eurostat.



Promotri li se udio broja noćenja međunarodnih gostiju u ukupnom broju noćenja po NUTS3 regijama, onda predvode dvije grčke regije Irakleio i Rethymno na otoku Kreti s 96 posto, a slijede ih hrvatska regija Istarska županija i regija Ausserfern u austrijskom Tirołu, s više od 95 posto noćenja međunarodnih gostiju.

Svjetski turizam u 2022. i 2021. godini

Svjetski turizam u 2022. godini

Tijekom prvih sedam mjeseci 2022. broj međunarodnih dolazaka turista [posjetitelji s barem jednim noćenjem] zabilježio je rast od 172 posto u odnosu na isto razdoblje 2021. godine. Tako je u razdoblju od siječnja do srpnja ove godine zabilježeno 474 milijuna međunarodnih dolazaka turista, dok je tijekom istog razdoblja 2021. godine zabilježeno 175 milijuna međunarodnih dolazaka. Usprkos snažnom oporavku svjetskog turizma tijekom prvih sedam mjeseci 2022. godine, broj međunarodnih dolazaka turista još uvijek nije dosegnuo razinu iz razdoblja prije pandemije te je u usporedbi s 2019. godinom bio manji za 43 posto.

Promotri li se podaci za ljetne mjesece, srpanj i lipanj, procjenjuje se da se u ta dva mjeseca ove godine ostvarilo 207 milijuna međunarodnih dolazaka turista, što je dvostruko više nego u istom razdoblju godinu dana ranije. Pritom se čak 44 posto ukupnog broja međunarodnih dolazaka turista ostvarenih tijekom prvih sedam mjeseci ove godine odnosi na lipanj i srpanj.

Pozitivna kretanja svjetskog turizma ponajprije su potaknuta povećanom potražnjom za međunarodnim putovanjima i popuštanjem ili ukidanjem mjera ograničenja putovanja u sve većem broju zemalja. Prema podacima UNWTO-a od 19. rujna 2022. godine u čak 86 zemalja ne postoje ograničenja putovanja vezana uz bolest COVID-19.

Oporavak međunarodnih putovanja zabilježen je u većini svjetskih regija. Najbolje turističke rezultate pritom ostvaruju Europa i Bliski istok. Broj međunarodnih dolazaka u tim je destinacijama dosegnuo razinu od 74 odnosno 76 posto dolazaka iz istog razdoblja 2019. godine [tablica 16]. Europa je s 309 milijuna međunarodnih dolazaka u razdoblju od siječnja do srpnja ove godine najposjećenija svjetska turistička destinacija [65 posto svjetskog turizma]. U usporedbi s istim razdobljem 2021. Europa ostvaruje rast od 190 posto, dok Bliski istok ostvaruje rast od visokih 287 posto [tablica 16]. Snažan rast u odnosu na 2021. tijekom prvih sedam mjeseci

TIJEKOM PRVIH SEDAM MJESECI 2022. BROJ MEĐUNARODNIH DOLAZAKA TURISTA GOTOVO SE UTROSTRUČIO U ODNOSU NA ISTO RAZDOBLJE 2021. GODINE.

ove godine bilježe i Afrika [171 posto] i Amerika [103 posto], ostvarivši pritom 65 odnosno 60 posto međunarodnih turističkih dolazaka iz 2019. godine [tablica 16]. Ovakva kretanja potaknuta su snažnom potražnjom za putovanjima iz europskih zemalja i SAD-a. Porast putovanja iz SAD-a u Europu potaknut je i porastom vrijednosti američkog dolara u odnosu na euro, posebice tijekom ljetnih mjeseci. Usprkos snažnom međugodišnjem rastu međunarodnog turizma tijekom prvih sedam mjeseci ove godine od 165 posto, regija Azija i Pacifik se s ostvarenih 86 posto međunarodnih turističkih dolazaka manje u odnosu na 2019. godinu, još uvijek nije približila razinama turističkog prometa iz razdoblja prije pandemije.

Tablica 15.
Međugodišnje stope promjene međunarodnih dolazaka turista u razdoblju od siječnja do srpnja 2022. godine (2021. = 100)

	2022.*	1. tromjesečje	2. tromjesečje	Lipanj	Srpanj
Svijet	172%	207%	232%	185%	84%
Europa	190%	309%	295%	207%	65%
Azija i Pacifik	165%	55%	206%	348%	329%
Amerika	103%	117%	97%	80%	95%
Afrika	171%	134%	223%	169%	146%
Bliski istok	287%	257%	319%	293%	278%

Napomena: * Podaci za 2022. godinu odnose se na prosjek od siječnja do srpnja.

Izvor: UNWTO (2022).

Promotri li se samo podaci za mjesec srpanj ove godine, vidljivo je kako je u Europi ostvareno 85 posto međunarodnih dolazaka iz 2019. Turističke destinacije Bliskog istoka ostvaruju još bolje rezultate. U srpnju ove godine broj međunarodnih turističkih dolazaka na Bliski istok bio je za 3 posto veći u odnosu na srpanj 2019. Snažan oporavak međunarodnog turizma na području Bliskog istoka bio je potaknut izvrsnim turističkim rezultatima koje je Saudijska Arabija ostvarila zahvaljujući hodočašću u Meku održanom u srpnju ove godine. Prema podacima Svjetskog vijeća

zračnih luka [Airports Council International – ACI], u zračnim lukama na području Europske unije, Europskog gospodarskog područja, Švicarske i Ujedinjenog Kraljevstva u srpnju ove godine ostvareno je gotovo dvostruko više putničkog prometa nego u istom mjesecu prošle godine i 15 posto manje u odnosu na srpanj 2019.

Tablica 16.

Međugodišnje stope promjene međunarodnih dolazaka turista u razdoblju od siječnja do srpnja 2022. godine (2019. = 100)

	2022.*	1. tromjesečje	2. tromjesečje	Lipanj	Srpanj
Svijet	-42,9%	-57,1%	-38,3%	-33,9%	-27,8%
Europa	-25,6%	-38,2%	-22,5%	-20,6%	-16,2%
Azija i Pacifik	-86,1%	-92,5%	-83,3%	-79,0%	-75,0%
Amerika	-35,3%	-46,1%	-29,4%	-28,3%	-24,0%
Afrika	-40,4%	-57,0%	-34,2%	-27,3%	-19,8%
Bliski istok	-23,9%	-36,4%	-19,9%	-10,0%	3,2%

Napomena: * Podaci za 2022. godinu odnose se na prosjek od siječnja do srpnja.

Izvor: UNWTO [2022].

“Gledano po pojedinim zemljama, više dolazaka stranih turista u odnosu na isto razdoblje 2019. tijekom prvih pet do sedam mjeseci ove godine ostvarili su Američki Djevičanski Otoci [32 posto], Albanija [19 posto], Sint Maarten [15 posto], Etiopija i Honduras [13 posto], Andora [10 posto], Portoriko [7 posto], Ujedinjeni Arapski Emirati i Dominikanska Republika [3 posto], San Marino i El Salvador [1 posto].

Na razini svjetskih podregija, u odnosu na isto razdoblje 2019., najbolje turističke rezultate od lipnja do srpnja ove godine zabilježile su destinacije južne i mediteranske Europe [-15 posto], Kariba [-18 posto] te Srednje Amerike [-20 posto]. Do oporavka dolazi i u zapadnoj Europi u kojoj je ostvareno 75 posto dolazaka stranih turista iz 2019. godine, te u sjevernoj Europi koja je dosegla razinu od 74 posto međunarodnog turističkog prometa iz 2019. godine.

Gledano po pojedinim zemljama, više dolazaka stranih turista u odnosu na isto razdoblje 2019. tijekom prvih pet do sedam mjeseci ove godine ostvarili su Američki Djevičanski Otoci [32 posto], Albanija [19 posto], Sint Maarten [15 posto], Etiopija i Honduras [13 posto], Andora [10 posto], Portoriko [7 posto], Ujedinjeni Arapski Emirati i Dominikanska Republika [3 posto], San Marino i El Salvador [1 posto].

Veće razine prihoda od međunarodnog turizma u prvih pet do sedam mjeseci ove godine u odnosu na isto razdoblje 2019. godine ostvarile su Srbija [73 posto], Sudan [64 posto], Rumunjska [43 posto], Albanija [32 posto], Sjeverna Makedonija [24 posto], Pakistan [18 posto], Turska, Bangladeš i Latvija [12 posto], Meksiko i Portugal [8 posto], Kenija [5 posto] i Kolumbija [2 posto].

Svjetski turizam u 2021. godini

“Kao posljedica uvođenja mjera ograničenja putovanja i pada potražnje za turističkim putovanjima, turističke destinacije diljem svijeta zabilježile su 2021. milijardu međunarodnih dolazaka manje nego 2019. godine, što predstavlja pad od 69,6 posto.

Premda je svjetski turizam u 2021. godini ostvario blagi oporavak koji se odražava u rastu od 9 posto u odnosu na 2020., broj međunarodnih dolazaka turista i dalje je ispod razine iz 2019. godine. Mjere ograničenja putovanja i pad potražnje za turističkim putovanjima usporile su oporavak turističkog prometa u destinacijama diljem svijeta, što je rezultiralo s milijardu (69,6 posto) međunarodnih dolazaka manje u 2021. u odnosu na 2019. godinu (tablica 17).

Ipak, gledano po svjetskim regijama brzina oporavka bila je prilično neujednačena, što je uvjetovano razlikama u mjerama ograničenja putovanja, stopi cijepjenja i razini povjerenja putnika u zdravstvenu sigurnost između pojedinih destinacija. Najbolje rezultate u 2021. u odnosu na 2020. godinu, s međugodišnjim porastom broja međunarodnih dolazaka od 25,3 i 17,8 posto, ostvarile su Europa i Amerika. Zatim slijedi Bliski istok s međugodišnjim rastom broja dolazaka stranih turista od 7,9 posto. Gotovo istu razinu ostvarenih međunarodnih putovanja kao i godinu dana ranije u 2021. godini bilježi Afrika (rast od 0,8 posto), dok Azija i Pacifik bilježi međugodišnji pad međunarodnih dolazaka, i to od 65,2 posto.

Gledano na razini podregija, najbolje rezultate u 2021. godini bilježe Karibi, u kojima je ostvareno 63 posto dolazaka stranih turista više nego 2020. te 37 posto manje nego 2019. Zatim slijede južna i mediteranska Europa s međugodišnjom stopom rasta od 57 posto, Srednja Amerika s rastom od 54 posto, Sjeverna Amerika s rastom od 17 posto i srednjoistočna Europa s rastom od 18 posto.

Tablica 17.

Međugodišnje stope promjene međunarodnih dolazaka turista u 2021. godini*

	Međugodišnje stope promjene međunarodnih dolazaka turista		Broj dolazaka stranih turista (u milijunima)	Regionalni udio (Svijet = 100%)
	2020. = 100	2019. = 100		
Svijet	9,0%	-69,6%	446	100%
Europa	25,3%	-59,4%	303,1	67,6%
Azija i Pacifik	-65,2%	-94,3%	20,6	4,6%
Amerika	17,8%	-62,5%	82,3	18,4%
Afrika	0,8%	-72,2%	18,9	4,2%
Bliski istok	7,9%	-70,7%	21,4	4,8%

Napomena: * Podaci za 2021. godinu odnose se na prosjek od siječnja do srpnja.

Izvor: UNWTO (2022).

“ Najposjećenija regija svijeta u 2021. godini bila je Europa (67,6 posto svih međunarodnih dolazaka turista), iza koje slijedi područje Sjeverne, Srednje i Južne Amerike (18,4 posto).

Promotri li se struktura dolazaka turista prema svjetskim regijama, vidljivo je da je 2021. najposjećenija regija Europa (67,6 posto svih međunarodnih dolazaka turista), iza koje slijedi Južna, Srednja i Sjeverna Amerika s 18,4 posto te područje Bliskog istoka s 4,8 posto svih međunarodnih dolazaka turista.

Zaključak i očekivanja

— Nakon loših rezultata hrvatskog turističkog sektora ostvarenih u 2020. godini obilježenoj pandemijom bolesti COVID-19, u naredne dvije godine uslijedio je oporavak. U Hrvatskoj je u razdoblju od siječnja do rujna ove godine zabilježeno 16,2 milijuna dolazaka turista koji su ostvarili 85,7 milijuna noćenja. U odnosu na isto razdoblje 2021. godine, broj dolazaka turista povećan je za 38,9, a broj noćenja za 28,1 posto. Gledano u odnosu na isto razdoblje 2019. godine, u Hrvatskoj je tijekom prvih devet mjeseci ove godine ostvareno 91,6 posto dolazaka i 99 posto noćenja turista. Najbolji turistički rezultati i ove su godine ostvareni tijekom trećeg tromjesečja, kada je ostvareno 0,4 posto turističkih noćenja više nego u pretpandemijskoj 2019. godini.

Najpoželjnija vrsta smještaja bila su odmarališta i slični objekti za kraći odmor, na koje otpada 51,5 posto ukupno ostvarenih noćenja. Ipak, u usporedbi s 2021. dolazi i do značajnog rasta broja noćenja u hotelskom smještaju, u kojem je ostvareno gotovo 6,6 milijuna noćenja više, što čini rast od 47,1 posto. Usporedi li se ta struktura s 2019. godinom, ove je godine u hotelskom smještaju ostvareno 89,7 posto, a u odmaralištima i sličnim objektima za kraći odmor 98,8 posto ukupnog broja noćenja iz prva tri tromjesečja 2019., dok kampovi i mjesta za kampiranje bilježe 10,7 posto noćenja više. Strani turisti koji su ove godine posjetili hrvatska turistička odredišta, u prosjeku su se zadržavali kraće nego u 2021. godini, ali još uvijek duže nego u razdoblju prije pandemije. Primjerice, dok su tijekom prvih devet mjeseci prošle godine u hrvatskim turističkim destinacijama strani turisti u prosjeku boravili 5,7 noći, u prvih su se devet mjeseci ove godine u prosjeku zadržavali 5,5 noći. Usporedbe radi, tijekom prvih devet mjeseci 2019. godine u hrvatskim turističkim destinacijama strani turisti u prosjeku su boravili znatno kraće, 4,9 noći. Gledano prema glavnim emitivnim tržištima, u prva tri tromjesečja ove godine najviše noćenja ostvarili su turisti iz Njemačke (22,7 milijuna, odnosno 28,8 posto ukupno ostvarenih noćenja stranih turista), iza kojih s udjelom manjim od 10 posto slijede turisti iz Slovenije, Austrije, Poljske, Češke, Italije, Ujedinjenog Kraljevstva, Nizozemske, Slovačke i Mađarske. U odnosu na isto razdoblje prošle godine, u prvih devet mjeseci ove godine najveći porast broja noćenja ostvarili su turisti iz Ujedinjenog Kraljevstva (231,2 posto), zatim iz Italije (97,8 posto)

te Nizozemske [46,9 posto]. Međugodišnje povećanje broja noćenja iz ostalih glavnih emitivnih tržišta kretalo se u rasponu od 0,5 posto kod turista iz Poljske do 40,2 posto kod turista iz Slovačke.

Snažan rast ostvaruju i devizni prihodi od turizma. U prva dva tromjesečja 2022. godine ostvareno je 117,3 posto više deviznih prihoda od turizma nego u istom razdoblju 2021. i 12,9 posto više u odnosu na isto razdoblje 2019. godine. S obzirom na značajni međugodišnji rast dolazaka i noćenja stranih turista tijekom trećeg tromjesečja ove godine, za očekivati je da će ukupni prihodi od međunarodnog turizma ostvareni u ovoj godini premašiti razinu prihoda ostvarenih u 2019. godini.

Uzevši u obzir da je u odnosu na isto razdoblje 2019. tijekom prvih devet mjeseci ove godine u Hrvatskoj zabilježen pad dolazaka od 8,4 posto, za očekivati je da će se na godišnjoj razini pad turističkog prometa kretati između 10 i 5 posto.

Na važnost turizma za hrvatsko gospodarstvo ukazuje podatak da je udio sektora turizma u bruto domaćem proizvodu (BDP-u) Hrvatske za 2019. godinu iznosio 11,8 posto. Usporedbe radi, 2011. godine sektor turizma činio je 10,4 posto BDP-a, a 2014. 11,4 posto. Prema podacima za 2020. godinu poduzeća turističkog sektora čine više od petine (22,8 posto) ukupnog broja poduzeća u Hrvatskoj i na njih otpada 13,1 posto ukupne zaposlenosti poduzetničkog sektora iste godine. Što se tiče kretanja na razini hrvatskog gospodarstva, Hrvatska narodna banka (HNB) predviđa da će u odnosu na 2021. godinu BDP u Hrvatskoj ove godine porasti za 5,5 posto, a za iduću godinu prognozira usporavanje rasta na razini od 2,5 posto. Međunarodni monetarni fond (MMF) predviđa da će hrvatsko gospodarstvo ove godine ostvariti rast od 5,9 posto, dok je za iduću godinu prognozirano usporavanje rasta na 3,5 posto. Vlada RH u svojim smjernicama za 2022. godinu predviđa rast BDP-a od 5,7 posto, a za 2023. od skromnih 0,7 posto.

Prema podacima Eurostata tijekom prvih sedam mjeseci ove godine u turističkom smještaju u EU-27 ostvareno je 1,4 milijarde noćenja, što je 648,6 milijuna noćenja više (12,1 posto) nego u istom razdoblju 2021. godine. S iznimkom Švedske koja je ostvarila pad noćenja od 5,9 posto, ostale su zemlje EU-a tijekom promatranog razdoblja zabilježile pozitivne trendove, pri čemu je najveći porast u apsolutnom iznosu zabilježen u Španjolskoj (149,7 milijuna noćenja), dok najveću postotnu promjenu bilježi Austrija (rast od 186,9 posto). Usporede li se ovi podaci ostvareni na razini EU-27 s razdobljem od siječnja do srpnja 2019. godine, uočava se pad broja noćenja turista za 13,1 posto. Gledano po državama članicama, samo dvije zemlje ostvaruju rast broja noćenja, i to Danska od 8,6 posto

i Nizozemska od 1,6 posto. Hrvatska se sa stopom pada noćenja turista od 2,9 posto nalazi u grupi 11 zemalja u kojima je ostvareno više od 90 posto noćenja turista iz istog razdoblja 2019. Zanimljivo je da je prema vrijednosti pokazatelja intenziteta turizma koji mjeri broj noćenja po stanovniku određene zemlje, Hrvatska sa 17,4 noćenja najposjećenije turističko odredište u EU-27 u 2021. godini, a zatim slijede Cipar s 10,9 noćenja i Malta s 8,9 noćenja po stanovniku. Očekivano, vrijednost ovog pokazatelja je veća u manjim zemljama, a pokazatelj ukazuje i na snažan pritisak koji turizam stvara na hrvatski prostor. Gledano na razini europskih NUTS3 regija, među prvih 30 najposjećenijih NUTS3 regija nalaze se i tri hrvatske, Istarska [5. mjesto], Splitsko-dalmatinska [17. mjesto] i Primorsko-goranska županija [18. mjesto].

Podaci UNWTO-a ukazuju na snažan oporavak svjetskog turizma tijekom prvih sedam mjeseci ove godine. Pozitivna kretanja svjetskog turizma ponajprije su potaknuta povećanom potražnjom za međunarodnim putovanjima i popuštanjem ili ukidanjem mjera ograničenja putovanja u sve većem broju zemalja. Prema podacima UNWTO-a od 19. rujna 2022. godine u čak 86 zemalja ne postoje ograničenja putovanja vezana uz bolest COVID-19. Zabilježen je snažan rast potražnje za putovanjima iz europskih zemalja i SAD-a, pri čemu je veća potražnja za putovanjima iz SAD-a u Europu dodatno bila potaknuta i porastom vrijednosti američkog dolara u odnosu na euro, posebice tijekom ljetnih mjeseci. Tako je u razdoblju od siječnja do srpnja ove godine zabilježeno 474 milijuna međunarodnih dolazaka turista, dok je tijekom istog razdoblja 2021. godine zabilježeno 175 milijuna međunarodnih dolazaka. Usprkos snažnom oporavku svjetskog turizma tijekom prvih sedam mjeseci 2022. godine, broj međunarodnih dolazaka turista još uvijek nije dosegnuo razinu iz razdoblja prije pandemije te je u usporedbi s 2019. godinom bio manji za 43 posto. Oporavak međunarodnih putovanja zabilježen je u većini svjetskih regija. Najbolje turističke rezultate pritom ostvaruju Europa i Bliski istok. Broj međunarodnih dolazaka u tim je destinacijama dosegnuo razinu od 74 odnosno 76 posto dolazaka iz istog razdoblja 2019. godine. Europa je s 309 milijuna međunarodnih dolazaka u razdoblju od siječnja do srpnja ove godine najposjećenija svjetska turistička destinacija [65 posto svjetskog turizma]. Europa ostvaruje rast od 190 posto, dok Bliski istok ostvaruje rast od visokih 287 posto. Snažan rast u odnosu na 2021. tijekom prvih sedam mjeseci ove godine bilježe i Afrika [171 posto] i Amerika [103 posto], ostvarivši pritom 65 odnosno 60 posto međunarodnih turističkih dolazaka iz 2019. godine. Na razini svjetskih podregija, u odnosu na isto razdoblje 2019., najbolje turističke rezultate od lipnja do srpnja ove godine zabilježile su destinacije južne i mediteranske Europe [-15 posto], Kariba [-18 posto] te Srednje Amerike [-20 posto]. Do oporavka dolazi i u zapadnoj Europi u kojoj je ostvareno 75 posto dolazaka stranih turista iz 2019. godine, te u sjevernoj Europi koja je dosegla razinu od 74 posto međunarodnog turističkog prometa iz 2019. godine. Gledano po pojedinim zemljama, više dolazaka stranih turista u odnosu na isto razdoblje 2019. tijekom prvih pet do sedam mjeseci

ove godine ostvarili su Američki Djevičanski Otoci [32 posto], Albanija [19 posto], Sint Maarten [15 posto], Etiopija i Honduras [13 posto], Andora [10 posto], Portoriko [7 posto], Ujedinjeni Arapski Emirati i Dominikanska Republika [3 posto], San Marino i El Salvador [1 posto].

Usprkos oporavku svjetskog turizma u 2022. godini, UNWTO je prilično oprezan prilikom predviđanja kretanja za 2023. godinu. Svjetski turizam trenutno se nalazi pred izazovima osjetljive gospodarske situacije, pogoršane agresijom Ruske Federacije na Ukrajinu. Kombinacija inflatornih pritisaka, povećanja kamatnih stopa u svim većim gospodarstvima, rasta cijena energenata i hrane te sve većih izgleda za globalnu recesiju na što ukazuje Svjetska banka, prijetnje su oporavku međunarodnog turizma do kraja 2022. i u 2023. godini. Istovremeno, oprezni optimizam daju i posljednje procjene Međunarodnog monetarnog fonda (MMF-a) prema kojima se za ovu godinu očekuje rast svjetskog gospodarstva od 3,2 posto, dok je za 2023. godinu prognozirani rast od 2,7 posto.

Literatura:

Državni zavod za statistiku. [2019]. *Satelitski račun turizma za Republiku Hrvatsku u 2016*. Preuzeto s: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/12-04-01_01_2018.htm

Državni zavod za statistiku. [2022]. *Baza podataka Turizam*. Preuzeto s: <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/turizam/>

Državni zavod za statistiku. [2022]. *Strukturne poslovne statistike*. Preuzeto s: <https://www.dzs.hr/>

Državni zavod za statistiku. [2022]. *Turizam u 2022*. [Priopćenja 4.3.1/1. – 9.]. Preuzeto s: <https://www.dzs.hr/>

Državni zavod za statistiku. [2022, 31. siječnja]. *Satelitski račun turizma za Republiku Hrvatsku u 2019*. Preuzeto s: <https://podaci.dzs.hr/2021/hr/31541>

Eurostat. [2022]. [Statistički podaci u području turizma]. Preuzeto s: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Hrvatska narodna banka [HNB]. [2022, 30. rujna]. *Tablica H2: Platna bilanca – robe i usluge*. Preuzeto s: <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/sekter-inozemstva/platna-bilanca>

Institut za turizam. [2014]. *Turistička satelitska bilanca – Izravni i neizravni učinci turizma u RH*. Preuzeto s: <http://www.iztg.hr/UserFiles/file/novosti/2014/Opatija-TSA-2011.pdf>

Poslovna Hrvatska. [2022]. Preuzeto s: <http://poslovna.hr>

Svjetska turistička organizacija [World Tourism Organization; UNWTO]. [2022]. *World tourism barometer*. Preuzeto s: <https://www.unwto.org/news/international-tourism-back-to-60-of-pre-pandemic-levels-in-january-july-2022>

**Izdavač**

Ekonomski institut, Zagreb
Trg J. F. Kennedyja 7, 10000 Zagreb
Telefon: 01 2362 200
Fax: 01 2335 165
<http://www.eizg.hr>

Za izdavača

Tajana Barbić, ravnateljica

Glavna urednica

Ivana Rašić

Autorica analize

Ivana Rašić

Izvršna urednica

Tamara Banjeglav

Lektura

Doris Baničević

Grafičko uređivanje i priprema

Vladimir Sukser

Grafičko oblikovanje

Studio 2M

Slika na naslovnici

CC0 javna domena

Napomena: *Sektorska analiza* autorskog je karaktera i ne odražava nužno stav Ekonomskog instituta, Zagreb.

Sljedeća analiza *Energetika: obnovljivi izvori energije* izlazi u prosincu 2022.